

Financováno
Evropskou unií
NextGenerationEU

Národní
plán
obnovy

Předmět: Etika, historie a filosofie sportu

Ivo Jirásek

ADAPT UTB: **A**daptabilní, **D**igitální, **A**gilní, **P**rogresivní,
Transformace UTB ve Zlíně

reg. č. NPO_UTB_MSMT-16585/2022

Studijní program: Sportovní management

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta managementu a ekonomiky

Cíl předmětu

Předmět seznamuje se základním přehledem filosofického, etického a historického diskursu porozumění sportu. Student chápe vybrané pojmy z filosofie a etiky, jejich vazbu na pohyb člověka. Rozumí historickým proměnám a organizačnímu uspořádání pohybové aktivity. Orientuje se v základních tématech porozumění lidskému způsobu bytí (filosofická antropologie) a jeho sportovní specifikaci (filosofická kinantropologie).

(mytologie, náboženství, filosofie), antropologie a kinantropologie,
pohybová kultura

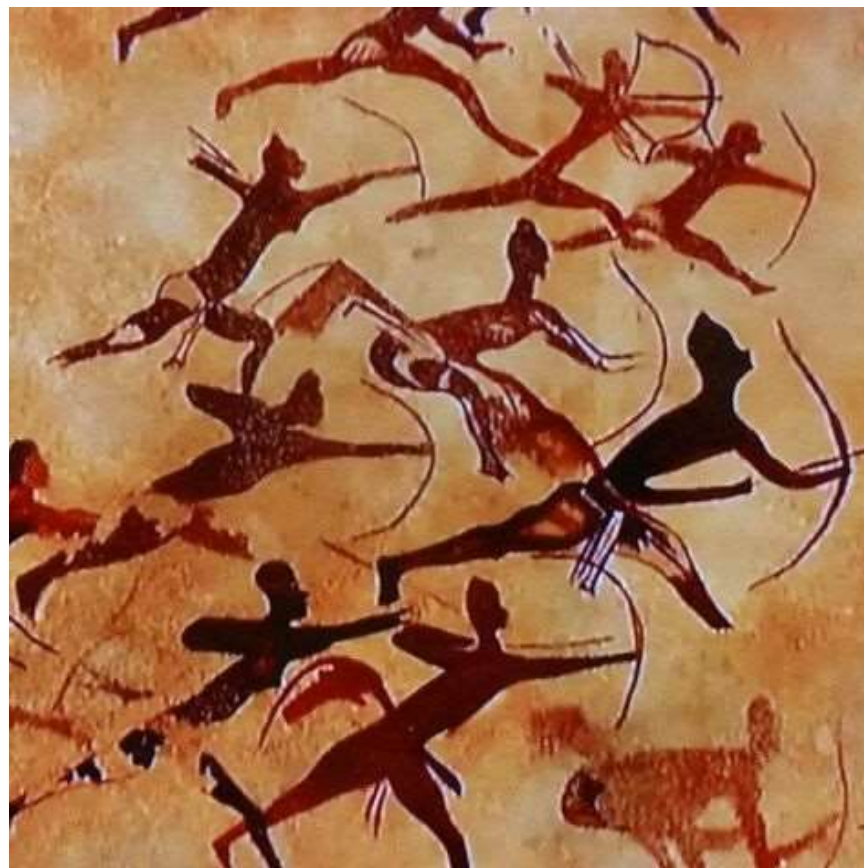
1. TÉMA ČLOVĚKA A POHYBU V DĚJINÁCH MYŠLENÍ

Postavení člověka ve světě a jeho sebereflexe

- Se vznikem kultury – hledání smyslu bytí
- Svět překračující smyslovou danost = symbol, přesah daného, transcendence
- Jakými možnostmi sebeuvědomění disponujeme?
  - **Mythos** (mýtus, náboženství)
  - **Epos** (umění, drama)
  - **Logos** (filosofie a věda)

Umění

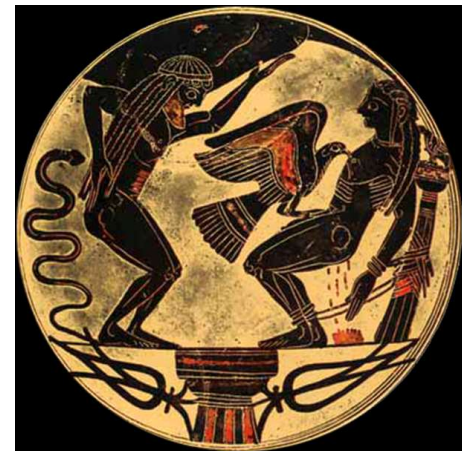
- Τέχνη = techné, umění
  - Výtvarná (malířství, sochařství, architektura)
  - Múzická (tanec, zpěv, hudba, divadlo)
- **Tvořivost, originalita, řemeslná technika** (ne pouhé zobrazení, napodobení)
- Úzce propojeno s kultem, rituály, transem
- Krása vázaná na hru, symbol, slavnost

Gadamer, H.-G. (2003). *Aktualita krásného: umění jako hra, symbol a slavnost*. Praha. Triáda.

Mýtus

- μύθος = mýthos, vyprávění dávající odpovědi bez otázek
- **Symbolické** (propojení obrazu a slova) **vyprávění** o hlubším porozumění celku a řádu, původně propojeno s rituálem a kultem
- Dnes nejde o rozpor (osvícenské filosofie) mezi logem a mýtem (rozumem a symbolem) – odpovídá lidské potřebě příběhů

Náboženství

- *religio* = nemá ekvivalent v řečtině či v hebrejštině a musí se nahrazovat pojmy pro zbožnost, kult, povinnost, zákon nebo učení
- **Kognitivním přístupem** není rozum, ale **víra**
- Porozumět náboženství = kulturní nezbytnost pro porozumění druhým lidem
- Religionistika ≠ religiozita, teologie
  - Zkoumá různé náboženské představy, jevy, formy, skutečnosti, systémy. Spolu s tím analyzuje historické, kulturní a myšlenkové kontexty, v nichž se s náboženstvími setkává
  - Relego, -ere = znovu sebrat, brát na něco ohled, respektovat (Cicero); Religo, -are = (znovu) svázat (Lactantius)
- Lidský postoj (víra, zbožnost); činnost (uctívání božstva, obřady, bohoslužba); vlastnost (posvátnost, svatost); předměty (kterým se prokazuje úcta)

- Vztah člověka k tomu, co má vůči němu roli boha, tedy k něčemu, co jej přesahuje a na čem je závislý; bohem se tato moc (zákon, řád, síla) nazývá tam, kde je pojata osobně
  - » Heller, J., Mrázek, M. (1988). *Nástin religionistiky*. Praha: Kalich.
- Základní vrstvou náboženství je soustavná, artikulovaná a společná lidská odpověď na fakt života a existence, který se zde chápe jako dar. Náboženství vyjadřuje vděčnost za život i obavu o něj, biblickou "bázeň Boží"
  - » Sokol, J. (2004). *Člověk a náboženství: proměny vztahu člověka k posvátnému*. Praha: Portál.
- Jádrem všech náboženství tvoří posvátno, které je vlastní každému náboženství. Náboženství je pak vztah člověka k posvátnému.
  - » Otto, R. (1998). *Posvátno: iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Praha: Vyšehrad.

Logos

- λόγος od *legein*, sbírat, mluvit, počítat
- široký význam: Dionýsios z Alexandrie (3. stol.) spočetl 23 významů, např. „řeč“ (nikoliv jazyk!), „slovo“, „příběh“, „význam“, „poměr“, „číslo“, někdy také „rozum“ a „smysl“
- **Řád kosmu** (Hérakleitos, B1: „Vůči řeči, která zavazuje - vždy - nechápaví jsou lidé (...) Ačkoliv se všechno děje podle této řeči“)
- **Řeč podložená argumenty**, specifikum lidského způsobu bytí (Aristotelés: *Zoon logon echon*, „živočich, mající logos“)
- **Teologické „Slovo“** (J 1,1: „Na počátku bylo Slovo, a to Slovo bylo u Boha, a to Slovo byl Bůh.“)
- Pregnantní využití = filosofie, věda

Filosofie

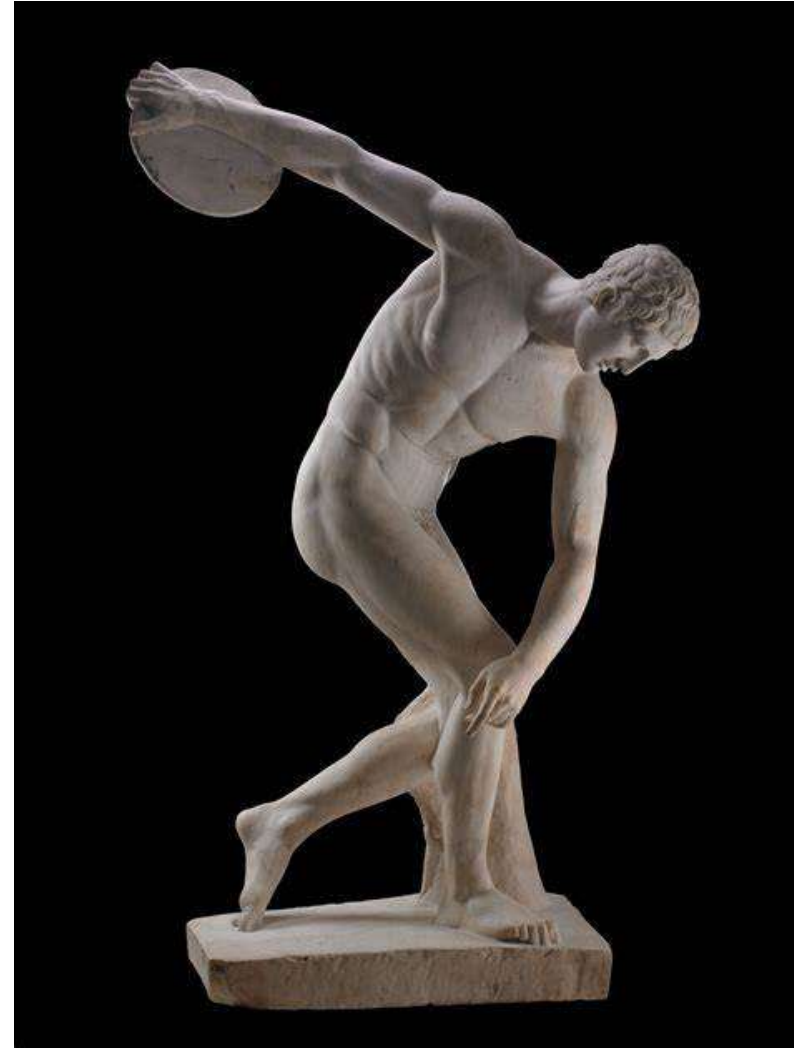
- φιλειν (*filein*, mít rád, toužit po něčem) a σοφια (*sofía*, moudrost, zdatnost = láska k moudrosti; přátelství s tím, co je k zamyšlení)
- **Racionální kritika pojmů**; zkoumání skutečnosti, světa a člověka; **péče o duši** (nikoliv školní výklad či akademická disciplína) – do filosofie vstupujeme schopností údivu!
- Otázka vždy důležitější než konkrétní forma odpovědi (Jak žít? Co je dobro? Existuje život po životě?...)

Věda

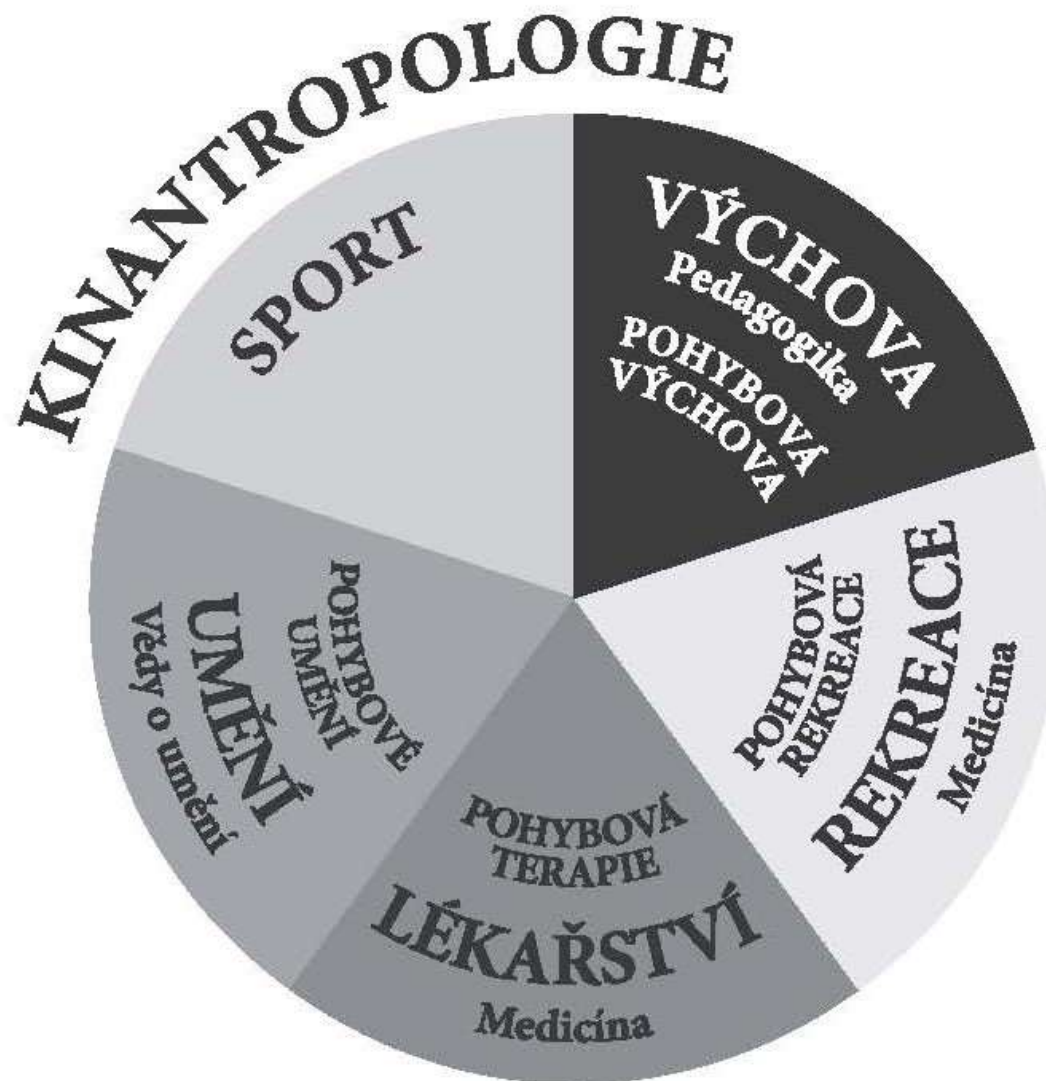
- Etymologicky souvisí se staročeským *veid* a viděti
- Systematické **racionální a empirické poznání skutečnosti**, objektů a procesů reálného světa s možnostmi aplikací (technických, společenských aj.)
- Vědecké obory se charakterizují svým předmětem a metodou poznání
- Poznatky formulované v podobě logických pojmů, hypotéz, teorií a zákonů

Kin/Antropologie

- *Kinésis*
- *Anthrópos*
- *Logos*
- Kinantropologie = antropologický obor zkoumající jevy **záměrné pohybové činnosti člověka v prostředí pohybové kultury**

Pohybová kultura

Filosofická kinantropologie

- ***Základním určením filosofické kinantropologie je promýšlení a tázání se po smyslu lidského bytí vyjevovaného prostřednictvím fenoménů lidského pohybu, zejména v prostředí jeho kultivace.***

odlišné způsoby bytí a odlišný smysl pohybu

2. ČLOVĚK A ZVÍŘE

Tři neslučitelné ideové okruhy

- **Židovsko-křesťanská** tradice o Adamovi a Evě, o stvoření, ráji a pádu (= teologická antropologie)
- **Řecko-antický** myšlenkový okruh sebe-vědomí člověka: rozum, logos (= filosofická antropologie)
- **Přírodní věda** a genetická psychologie, člověk jako pozdní výsledek vývoje Země, odlišující se od zvířat jen stupněm složitosti (= přírodovědecká antropologie)
- Člověk je součástí živočišné zvíře (v rámci hranic všeho živého), ale současně se z ní vymyká (niternost, bytí pro sebe)

Neživá versus živá skutečnost

- **Neživé** (anorganické)
  - Trvání samo o sobě
  - = nezávislé
- **Živé** (organické)
  - Potřeba vody a potravy (živiny a energie)
  - = závislé
- Žít znamená růst, vyvíjet se, zanikat
- Rozmnožení = předání života, periodická obnova
- K tomu jsou potřeba (u některých rostlin a většiny živočichů) dva dospělí jedinci, sameček a samička

Rozdíly člověk – zvíře

- **Anatomické** (utváření kostry, těla, skupin orgánů) souvisejí s bipedií, vzpřímenou postavou (přední končetiny kratší než zadní; volně pohyblivé prsty; dvojitě zakřivení páteře), navazují změny lebky (prostor pro zvětšení mozku; typicky lidská tvář – „stažení“ čelistí zpět, sblížení očnic)
- **Funkční** (účel a použití orgánů) – uvolnění rukou, součinnost s očima (jídlo!); artikulovaná komunikace (jazyk); pokožka bez srsti (regulace teploty pocením)
- = vcelku drobné rozdíly v anatomii provázejí hluboké odlišnosti funkce a chování

Co vytváří člověka

Zvíře	Člověk
Omezený okruh světa (spektrum podnětů, na něž reaguje, je omezené)	Otevřenost vůči různým přírodním podmínkám
Jistota pohybu v tomto prostoru bytí, která budí úžas	Činný i bez okamžité potřeby („ovládá“ žádost, aby zasáhl účinněji v budoucnosti – nástroji)
Činnost omezena na bezprostřední biologický užitek (po uspokojení potřeby aktivita uhasíná) = instinkt	Činnosti řídí vědomím, hodnotí a reflektuje
Změna prostředí = přizpůsobení, nebo smrt	Nesplývá s prostředím (distance od předmětů)
Nemá zážitek času (splývá se svými činnostmi)	Napětí mezi přítomností (žádost) a budoucností (uspokojení)
Sexualita (nasyčení)	Erotika (chuťové odstíny jemných prožitků)

Šindelář, J. (1966). *Co řeší filosofická antropologie*. Praha: Svoboda.

Bytost s nedostatky – mýtus

- **Epimétheus** rozděljuje smrtelným bytostem – jedněm sílu, dalším rychlost, křídla nebo bydlení pod zemí, hustou srst a pevnou kůži – aby žádný rod nebyl vyhlazen
- *„A protože Epimétheus nebyl příliš moudrý, ani nezpozoroval, že rozdal všechny schopnosti mezi zvířata; zbýval mu ještě nevystrojen rod lidí, a byl na rozpacích, co s ním. Za těchto rozpaků přijde k němu Prométheus podívat se na rozdělení a vidí, jak ostatní živokové mají všeho v náležité míře, ale člověka vidí nahého, bez obuvi, bez pokrývky a bezbranného; a již také přišel usouzený den, kdy měl i člověk vyjít ze země na světlo.“*
- Prométheus ukradne Héfaistovi a Athéně řemeslnou dovednost spolu s ohněm a daruje ji člověku, který tím nadobude dovednosti k udržení života.

Bytost s nedostatky – filosofie

- **Arnold Gehlen** (1904-1976): člověk = jednající bytost, činnost zaměřená na přeměnu přírody a sloužící jeho cílům
- Každé zvíře je díky svým vrozeným a druhově specifickým instinktům pevně vázáno na okolí, jemuž jsou přizpůsobeny jeho vněmy i chování
- Člověk je však „bytost s nedostatky“, není od narození dostatečně vybaven smyslovými schopnostmi, organickými zbraněmi a pouze chabými instinkty – v „přirozeném“ prostředí není schopen života
- To je však **kompenzováno „otevřeností vůči světu“**, schopností vnímat a učit se, bez omezení instinkty a vázaností na strukturu okolí
- **Technika** slouží jako náhrada orgánů, s níž však předstihuje schopnosti všech přirozených orgánů – technika je konstitutivním znakem člověka
- Příroda přeměněná člověkem již není „přírodou“, nýbrž „**kulturou**“, lidským výtvozem; stejně tak pudové a instinktivní chování je usměrněno prostřednictvím **institucí**: manželství a rodina, vlastnictví, společnost – nic z toho není „přirozeností“, ale institucí, lidským výtvozem

Stupně psychiky, duševna

- **Neuvědomělé pudy** bez počitků a přestav, vlastní už rostlinám; puzení k růstu a rozmnožování = existuje i v člověku
- **Instinkt** – vrozené dědičné chování (nevznikají na základě vnějších smyslových zkušeností) = u člověka silně potlačeno
- **Návykové chování** – souhrn skutečností asociace, reprodukce, podmíněného reflexu; změna chování na základě dřívějšího = cvik, získávání návyků
- **Praktická inteligence** – schopnost volby, smysluplné jednání v nových situacích bez zkušebních pokusů = produktivní, nikoli reproduktivní myšlení, anticipace, předjímání nového (i u zvířat: předmět s hodnotou nástroje k přisunutí plodu)
- *Jestliže zvíře má již inteligenci, existuje pak mezi zvířetem a člověkem ještě něco více než pouhý rozdíl ve stupni – existuje pak mezi nimi podstatný rozdíl?*

Podstata člověka – duch?

- Již Řekové zdůrazňovali tento princip a nazývali jej „rozum“. Zvolíme pro ono X raději obsáhlejší označení, slovo, které spoluzahrnuje pojem „rozum“, avšak zároveň mimo „myšlení v idejích“ i určitý druh „nazírání“, a to nazírání prafenoménů nebo podstatných obsahů, dále určitou třídu volních a emotivních aktů, jako je добрota, láska, lítost, úcta, duchovní úžas, blaženství a zoufalství, svobodné rozhodování: - slovo „**duch**“. Avšak centrum aktů, v němž se duch projevuje v konečných sférách bytí, označujeme jako „**osobu**“, v příkrém protikladu ke všem funkčním centrům života, která pozorováno zevnitř se také nazývají „duševními centry“.
- „Duchovní bytost“ není tedy již vázána pudy a okolím, nýbrž je „prosta okolí“ a je – jak budeme říkat – „**otevřena světu**“. Takováto bytost má „svět“.
- „Duch je jediné bytí, jež samo je neschopné zpředmětnění, - je čistou, ryzí aktuálností, má své bytí jen ve svobodném výkonu svých aktů. Centrum ducha, „osoba“, není ani předmětné, ani věčné bytí, nýbrž ustavičně sama sebe uskutečňující (podstatnou zákonitostí určená) řadoslovná skladba aktů. Osoba je pouze ve svých aktech a skrze ně.“

Smysl pohybu

- **Zvíře** = pudový a instinktivní
- Cvik, asociace, drezúra = nápodoba jednání
- **Člověk** = racionální i duchovní
- Kultura, pohybová kultura
  - Sport
  - Pohybová výchova
  - Pohybová rekreace
  - Pohybová terapie
  - Pohybové umění

způsoby transcendence animální zakotvenosti a holistický pohyb

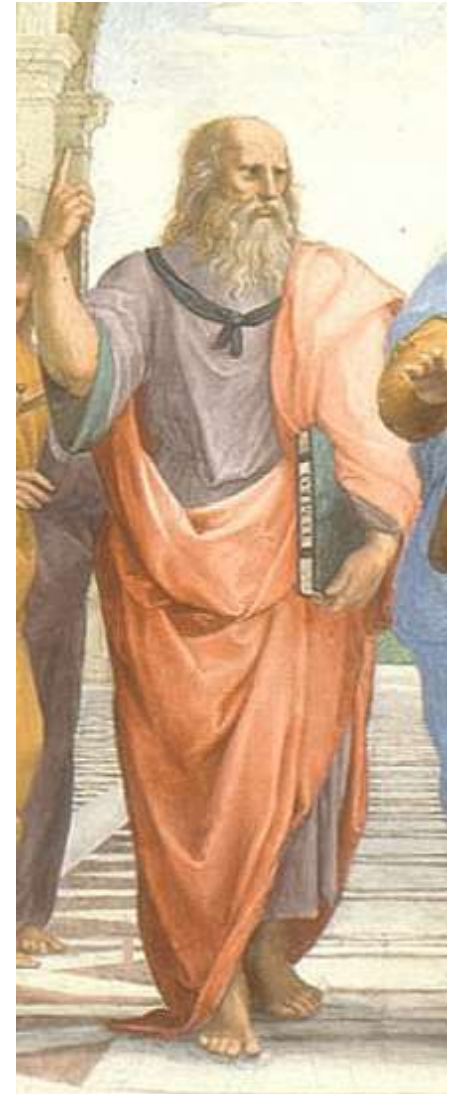
3. TĚLO, DUŠE A DUCH

Duše

- Hebrejsky *nefeš* (= živý tvor), řecky *psyché*, latinsky *anima*
- Náboženství: duše jako **netělesná entita**, nepodléhající fyzikální realitě
- Vznik: zkušenost, kdy člověk jakoby opouští své tělo a pohybuje se jinde (spánek); člověk = tělo + **životní zdroj** (dech, dýchání), který ve dne tělem hýbá a v noci je opouští
- Myšlenka duše žijící samostatně i po smrti, úcta k duším zemřelých
- Hlava jako sídlo „duše“ („duch“, „dech“, „život“, „dvojník“) – lebka jako kultovní předmět, zdroj moci

Platón (427-347 př. n. l.)

- **svět idejí, mýtus o jeskyni**
- snaží se (jako první) prokázat **nesmrtelnost duše** filosoficky (nikoliv nábožensky)
- duše je jediným jsoucnem z tohoto světa, které pobývalo před sestupem do těla v neměnném světě idejí (proto je svojí povahou nesmrtelná)
- tělo = vězení (pouto) duše
- duše = vozataj s dvojspřežím (schopnost rozumu vedoucí na uzdě vášně a pudy po cestě dobra)
- filosofii nelze sepsat jako systém ani učit, nýbrž musí se dobývat vlastním myšlenkovým úsilím (*Sedmý list*)

Aristotelés (384-322 př. n. l.)

- **hylémorfismus**, 4 příčiny vzniku
- duše je **formou těla, vnitřně formující, bytostně určující princip** formující pasivní látku v tělo (oduševnění = oživení)
  - „*Duše je podstatou přírodního těla, které má v možnosti život.*“
- duše je **vnitřní princip rozvoje, entelecheia** (má cíl v sobě samé)
- Paralela: počítač + program (ten řídí, ale když počítač rozebereme do atomu, nenalezneme ho tam)
- stupně: vegetativní (růst, vyživování, rozmnožování), animální (pohyb a vnímání), racionální (schopnost přemýšlet a rozvažovat)

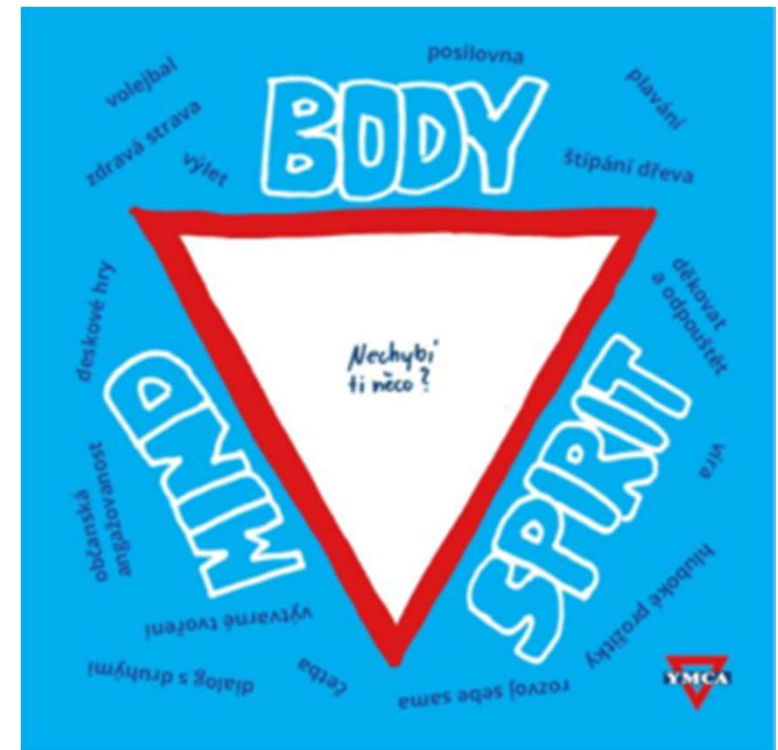

Tělo + duše = celý člověk?

- <https://www.youtube.com/watch?v=CS9000S5w2k>

YMCA

- Programy postaveny na hodnotách, které formují:
  - **Ducha** (pokora k pravdě, zápas o svobodu, obětavá láska)
  - **Duši** (odpovědnost, budování charakteru, podpora osobního růstu)
  - **Tělo** (péče o zdraví, zdatnost, úcta k práci)

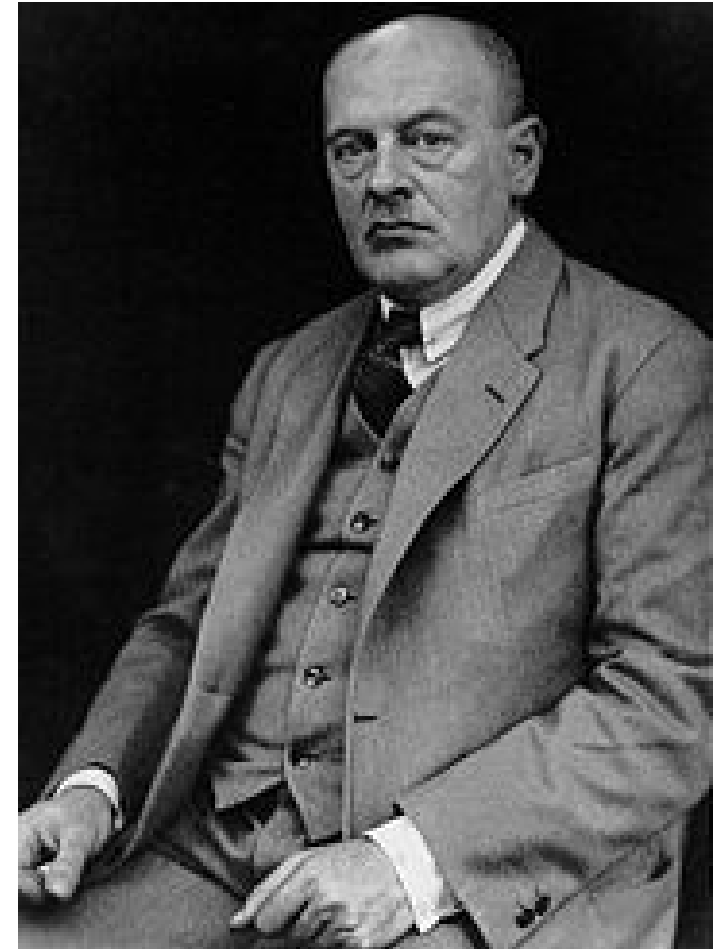

Duch

- Hebrejsky *ruah*, řecky *pneuma*, latinsky *spiritus*
- V křesťanství součást duše
- ontologicky jiná realita (zkoumá teologie, příp. religionistika) = náboženství
- **specificky lidský způsob bytí** (transcendence animální zakotvenosti)

Duch jako podstata člověka

- Max Scheler (1874-1928)
- psychický život probíhá ve stupních
  - pudy a puzení (vlastní i rostlinám)
  - instinkty (nižší živočichové)
  - návykové chování
  - praktická inteligence (schopnost volby a rozhodnutí)
- Tím se však nevyčerpává podstata člověka!
- princip charakteristický pro člověka = **duch** (není substancí či předmětem, ale děním, neustálou **seberealizací**)
- specifikum: **otevřenost vůči světu** (zvířata jsou vázaná na prostředí)

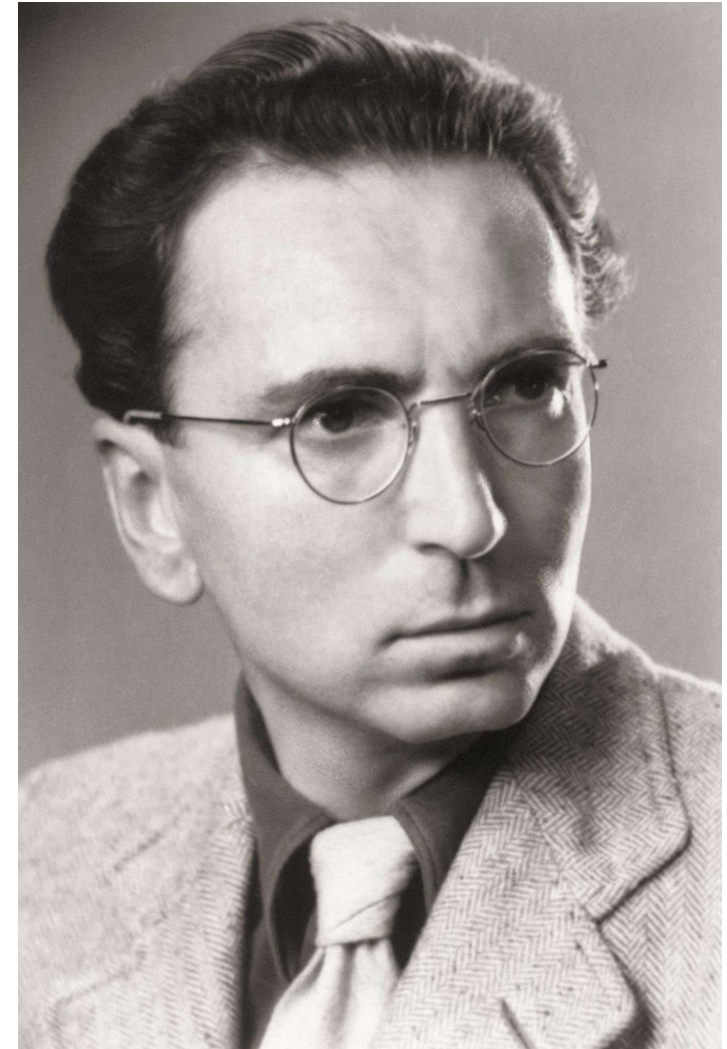

Scheler, M. (1968). *Místo člověka v kosmu*. Praha: Academia.

Logoterapie, vůle ke smyslu

- Viktor E. Frankl (1905-1997)
- Logos – **smysl**, který je náležitostí ducha (ontické vrstvy osobnosti toužící po nalezení smyslu)
- Absence smyslu není záležitostí duše (*psyché*), ale ducha (*logos*)
- Hledání smyslu není duševní nemocí, ale **duchovní** deprivací, existenciálním vakuem
- Pocit bezesmyslnosti pramení mj. z tlaku nadbytku (materiálního, informací, příležitostí prožitkových situací)

Frankl, V. E. (1994). *Člověk hledá smysl: úvod do logoterapie*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství J. Kocourek.

Mind-body problem

- vztah tělesného (fyzického) a duševního (psychického, mentálního): zásadní antropologická otázka s metafyzickou (ontologickou) dimenzí
  - **Monismus** – biologický základ, vědomí = pouhý produkt mozku
  - **Dualismus** – tělo a duše jako samostatné entity (*res extensa, res cogitans*)
  - **Triadismus** – tělo, duše, duch
  - **Holismus** – vzájemná propojenost, celek nelze vysvětlit z částí, člověka nelze redukovat ani na tělo, ani na mysl; psychické procesy jsou na tělesných závislé, avšak nejsou na ně redukovatelné

Rozlišení není jednoznačné

- pláč vyvolaný bolestnou událostí; psychická bolest, zardívání tváří rozpaky...
- Bušení srdce (rozčílení)
- Točí se hlava (zamilování)
- Bolest hlavy (hněv)
- Udělá se špatně (myslíme na nepříjemný úkol)
- = je podstata těchto fenoménů psychická, nebo tělesná?
- (M. Heidegger: „tělesnění“ jako způsob bytí člověka)

Spiritualita, vertikálita

- Personální jedinečnost (oblast ducha)
- Etické a estetické hodnoty
- = hledání výšek a hloubek v nás i kolem nás (např. svědomí)
- Překračování, transcendence každodennosti
- Vertikála a horizontála = dva základní směry, dva způsoby lidského bytí

Holistický pohyb osobnosti

- Tělesný (fyzický)
  - tělesná cvičení
- Duševní (intelektuální + emoční)
  - ideomotorický trénink
- Duchovní (spirituální)
  - fair play, rituály
- Sociální
  - týmový duch

kyborgizace sportu

4. *CITIUS, ALTIUS, FORTIUS*

Moderní sport

- Osvícenské a modernistické nadšení nad možnostmi pokroku a neustálého směřování vzhůru
- Představa **neomezeného růstu** – neexistují žádné hranice maximalizace výkonu
- Je možné do nekonečna posouvat hranice lidských možností?
- Je podstata lidské přirozenosti proměnlivá (včetně nekonečného růstu limitů), nebo neměnná (a sportovní výkony mají své hranice)?

Smysl sportu a etika

- **Maximální výkon a vítězství v soutěži**
- = dosahování vyšších rekordů, maximalizace lidského výkonu
- Technologizace sportovce
  - Operativní zákroky uměle zvyšující schopnosti jednotlivců (oční operace u střelců, liposukce u zápasníků, operace šlach u golfistů, kovové implantáty u vzpěračů, záměna pohlaví...) = není zakázáno (není doping), otázka fair play
  - Genetická modifikace (spotřeba ženského těla ve vrcholovém sportu: „Frankensteinova nevěsta“; genetické inženýrství jako záměrná příprava budoucích sportovců)

Moderní sport jako étos zdokonalování člověka

- Mytizované ideály antického Řecka + osvícenské ideály, pozitivismus a evolucionismus 19. století
- Humanistické představy o pedagogické roli sportu a kultivaci jedince
- = „plnější lidské bytí“ díky technologickému pokroku

Humánnější, „více lidský“ způsob bytí

- Sociální utopie (Platón: *Ústava*; Augustinus: *O obci boží*; Thomas More: *Utopie*; Thomaso Campanella: *O slunečném státě*; Francis Bacon: *Nová Atlantis* aj.)
- Filosoficky nejpropracovanější: Friedrich Nietzsche: *Tak pravil Zarathustra* = překonání bytí člověka nadčlověkem
- Dnešní technika a technologie = reálnější představy o sebetchnologizaci člověka

Proměna člověka v kyborga

- Technický pokrok, miniaturizace, biotechnologie = proměna lidského bytí
- Kyborg = kybernetický organismus, stav „mezi“: spojení lidského organismu a technického prostředku
- Mizí rozdíl živé – neživé, příroda – kultura: organismus se nerodí, ale produkuje, místo reprodukce nastupuje replikace, sex je nahrazen genetickým inženýrstvím a mysl umělou inteligencí

Haraway, D. J. (1991). A cyborg manifesto: science, technology, and socialist-feminism in the late twentieth century *Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature* (pp. 149-181). New York: Routledge.

Kvalita bytí kyborga

- Tělo a technologie ve směru zvěcnění, reifikace (proměna organismu ve věc)
- Rozostřuje se rozměr konečnosti, života a smrti
- = humanismus se proměňuje v úvahy o transhumanismu a posthumanismu
- Modifikace lidské přirozenosti = více lidské (kvalita zdraví, rozšíření mentálních i fyzických kapacit), nebo naopak dehumanizace, ztráta lidství?

Specifický výměr lidskosti

- Logos (Aristotelés), práce (Marx), duch (Scheler), pobyt = bytí-tu (Heidegger) → smrtelnost, pouze člověk se umí „vyklonit do nicoty“, bytí-ke-smrti (autenticita)
- Touha po **nesmrtelnosti** transhumanistů a posthumanistů (např. kryonika, hibernace) nabourává ideu, že se jedná o radikální realizaci humanismu
- Odmítnutí konečné a smrtelné hranice = odmítnutí způsobu bytí člověka a ideje humanismu, možnosti autentického způsobu bytí, schopnosti rozvrhovat své možnosti s vědomím konečného horizontu smrti

Je sport nekonečným růstem?

- Pokud vnímáme limity jako konečné, sport ztrácí smysl své existence, mění svoji podstatu, rezignuje na olympijské *citius, altius, fortius* (rychleji, výše, silněji)
- Pokud přijmeme limity jako potenciálně nekonečné, stává se sport příkladem transhumanistické proměny lidství v kyborga

Posunování hranic výkonu

- Nelze se již spoléhat pouze na biologické možnosti a musí se zapojit technologické prostředky, včetně dopingů
- Spojuje-li sport a transhumanismus láska k nekonečnosti, pak je spojuje i touha překonat lidství do jiné podoby existence, ne-humánní
- Kritika sportu se tak může rozšířit z etického rozměru (komerce, korupce, politizace, doping, násilí, ztráta zdraví aj.) do ontologického (depersonalizace a instrumentalizace sportovce, proměna člověka v kyborga)

Smysl pohybu

- S vrcholovým sportem nemusíme zavrhnout jiné možnosti kultivace pohybu zůstávající v hranicích lidskosti a autenticity, humanismu
- Pohybová rekreace, terapie, výchova, umění
- Prostor rovněž pro spirituální hodnoty lidského pohybu

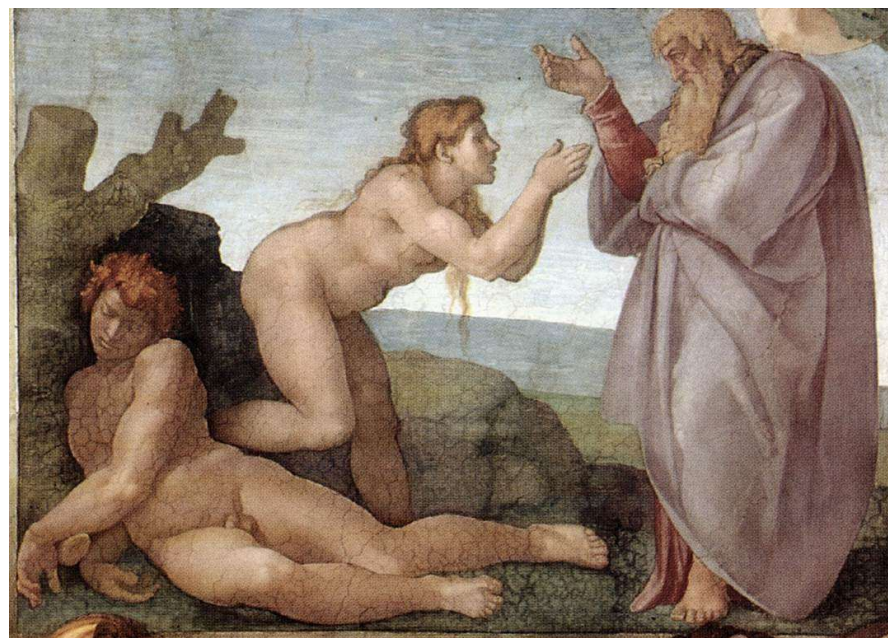
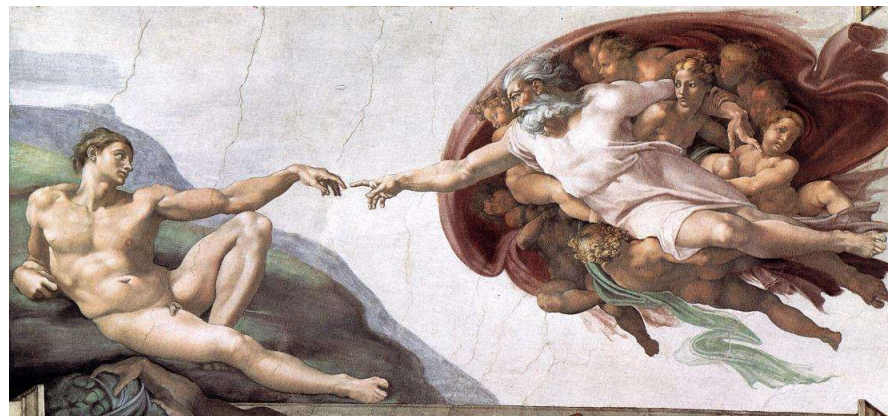

pohlaví, gender a sportovní kategorizace

5. PŘIROZENOST ČLOVĚKA JAKO MUŽE A ŽENY

Židovsko-křesťanská tradice

- Gn 1,27: *Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, muže a ženu je stvořil*
- Gn 2,21-23: *I uvedl Hospodin Bůh na člověka mrákotu, až usnul. Vzal jedno z jeho žebér a uzavřel to místo masem. A Hospodin Bůh utvořil z žebra, které vzal z člověka, ženu a přivedl ji k němu. Člověk zvolal: „Toto je kost z mých kostí a tělo z mého těla! Ať muženou se nazývá, vždyť z muže vzata jest.“*

Řecká antika

- Platón: mýtus o androgynovi (dialog *Symposion*)
- Androgyn: oboupohlavní bytost, která se vzbouřila proti Diovi, ten je rozťal ve dvě – v touze po ztracené jednotě hledají své druhé poloviny
- touha po celku = láska

Plastiky ženských postav

- Kámen, kost, slonovina
- Zvětšené břicho, prsa, zadek, hlava bez jakýchkoliv rysů
- Lze předpokládat, že představují **ženskou posvátnost**, funkci polarity mužského a ženského

Plodnost země (Velká Matka)

- Souvisí s **plodností ženy** („mystérium“ tvoření)
- Matka Země rodí sama, až s objevem zemědělství (pluh) je zemědělská práce připodobňována k sexuálnímu aktu (posvátnost sexuality – *hieros gamos*, rituální orgie...)
- Mystérium vegetace si žádá „smrt“ osiva, nový život, zázrak zmnohonásobení

Přirozenost a sociálnost – ale kde jsou hranice?

- **Muži**

- Vyšší hladina androgenů
- Vyšší míra racionality a agresivity
- Chodí oblečení v kalhotách

- **Ženy**

- Schopnost rodit děti
- Vyšší míra citlivosti
- Chodí oblečené v sukních

Co očekávají ženy a muži v partnerství

- **Muži**

- Uvařeno, uklizeno
- Sex, kdykoliv se zachce
- Obdiv stále
- Nezatěžovat starostmi

- **Ženy**

- Posedět a popovídat
- Duševní porozumění
- Vycítit, co žena potřebuje
- Vyjadřovat lásku celým životem

Pohlaví

- Je existence dvou pohlaví (muž, žena) biologickou přirozeností, nebo sociálně konstruováno?
- Existují **pouze dvě pohlaví**, nebo mají mít hermafrodité, transsexuálové, transvestité vlastní status zvláštního pohlaví? (Různé společnosti – různé systémy)
- **Intersexualita** (mezipohlavnost): neshoda genetické (chromozomy X, Y), hormonální (testosteron, estrogen) a anatomické (pohlavní orgány) úrovně

Co je v jedné společnosti přirozené, je v jiné sankcionováno

- Homosexualita je v různých společnostech
  - Tvrdě potlačována
  - Podřadná či deviantní
  - Stavěna nad heterosexuální (novoguinejský kmen Etoro)
  - Neodlišována od heterosexuality (antické Řecko)
- Tabu incestu
  - U nás do něj nespadá styk bratrance se sestřenicí (jinde ano)
  - Ve starém Egyptě ve vládnoucích rodech ani styk bratra se sestrou
  - A co styk otce s nevlastní dcerou? (Po právní stránce – od věku 15 let – se nejedná ani o přečin; mnozí vnímají jako nepatřičné)

Rozdíly pohlaví a gender

- **Pohlaví:** biologická danost
- **Gender (rod):** sociální konstrukce pohlaví (původně ve feministických teoriích označení kulturních stereotypů, jež se vážou k jednotlivým pohlavím a jsou považovány za přirozené)
- = dva lidé stejného pohlaví mohou žít v různých genderech; gendery nemusí být pouze dva

Transgender

- kdo nesplňuje očekávání daná společností spojená s pohlavím
- V běžné sociální realitě neodvozujeme gender z pohlaví, ale pohlaví z genderu (usuzujeme podle toho, jak vypadá, mluví atd.) = ze sociální konstrukce vyvozujeme přirozenost

Přírodní a sociální

- V ČR 1 transsexuál na 40 tisíc lidí, v Singapuru jeden na 3 tisíce (vrozené predispozice, nebo společenské konstrukce tolerance?)
- Schopnost sexuálně se vzrušit je biologická, sociálně je ovlivněn podnět vzrušení (antické Řecko: vztah mezi erastem a eromenem jako pedagogický rituál; odlišné chápání chování, které je dnes vnímáno v rovině homosexuality)

Co je „normální“?

- Normální, přirozené, běžné, většinové? = správné a řádné?
- Gender nikoliv jako úděl, ale jako volba?
- Heterosexuality v naší společnosti jako norma (určuje sociální hodnoty a normy, tradiční sociální instituce jako manželství a rodina)

Feminismus

- Latinsky *femina* = žena
- Feminismus = komplex teorií, ideologií a hnutí s cílem **potírat jevy považované za utlačování ženského pohlaví**
- Hlavní témata: násilí na ženách (v partnerství), právo na mateřství (interrupce), sexuální obtěžování, rovné platové podmínky, diskriminace pohlaví
- Patriarchát (civilizace strukturovaná ve prospěch muže) versus ženství (nové paradigma?)

Protiklady feminizmu

- maskulinismus (utlačování mužského pohlaví) – od umírněných jedinců až po mužský šovinismus (nadřazenost, výlučnost)
- Sexismus – misanderie (nenávisť k mužům), mysogynství (nenávisť k ženám)

Gender studies – rodová studia

- Studia o postavení mužů a žen ve společnosti a jejich vzájemných vztazích
- studium struktur, procesů a principů vytvářejících uspořádání vztahů mezi pohlavími na základě kulturně a společensky vytvořených norem

Sex a gender

- Minulost
  - Člověk jako muž a žena (polarita)
  - Tělo jako významný diferenciační znak mezi mužem (penis) a ženou (vagína)
- Současnost
  - Vysoká citlivost vůči potřebám menšin a volené identity každého jedince
  - Tvrzení, že menstruace je proces charakteristický pro tělo ženy = formulace politicky nekorektní (nebinární pojetí)
  - Tělo jako sociální konstrukt, pouhý epifenomén, nepodstatný pro bytostnou charakteristiku konkrétního člověka (= žádná substanciální stálost, ale výlučně individuální sebepojetí a svobodně přijatá identita)

Politická korektnost

- Genderová korektnost
  - Vyjadřování: „hostka“, nikoliv „host“ (muž jako „osoba“ či „osobnost“ – nevadí); ne „těhotná žena“, ale „těhotná osoba“;
  - Pokus o „čištění“ slov např. v hymnách (nepoužívat pro zemi výraz „otčina“)
  - Neoslovovat „dámy a pánové“, ale „cestující“
  - Vytvářet veřejné záchodky pro „třetí pohlaví“
  - Zakázat pohádky (Sněhurka, Červená Karkulka, Šípková Růženka = příliš sexistické)
- Není toho až příliš?

Flagrantní přehánění...

- Penis nemá být chápán jako anatomický mužský sexuální nebo reprodukční orgán, ale jako ustanovený sociální konstrukt (sic!) s problematickým vlivem na společnost, jako androcentrické omezení, jako nesprávný zkosnatělý koncept, jako hypermaskulinní interpretace

... jako cesta poukázat na ztrátu soudnosti

- Text byl záměrně sepsán jako naprostý nesmysl, jako úmyslná mystifikace, jako podfuk, poukazující na to, co vše může recenzovaný vědecký časopis publikovat: „Předpokládali jsme, že když budeme jenom zřetelní v našich morálních závěrech, že mužství je ve své podstatě špatné a že penis je toho nějakým základem, tak můžeme příspěvek publikovat v respektovaném časopise.“

Boghossian, P., & Lindsay, J. (2017). The conceptual penis as a social construct: A Sokal-style hoax on gender studies. *Skeptic*, 22(3).

Otázka...

- Jsou opravdu rozdíly mezi ženami a muži dány pouze špatnou výchovou a patriarchální společností útlaku?

... a odpověď

- Nikoliv. Muži a ženy jsou ***rovnoprávní***, avšak ***nejsou stejní***

Studentský požadavek na budování záchodků pro třetí pohlaví (MUNI)

- = zejména projev **neznalosti základní terminologie**
  - Pohlaví zůstávají dvě, byť s celou řadou intersexuálních rozdílů daných anatomickými, hormonálními, či chromozomálními i dalšími odlišnostmi individuálních projevů konkrétních lidských jedinců
  - Násobně více však může být genderů, ovšem pro který z nich by se měly budovat specifické WC, zůstává neobjasněno
  - Někdo se necítí ani mužem, ani ženou, ale „ne-muž“ (nikoliv žena) by měl mít jinou místnost než „queer“? A mají mít specifickou oblast intimity rovněž transvestité?
  - LGBTQ+ = pohlaví, gender, ale také preference sexuálního chování

Fafejta, M. (2004). *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*. Věrovany: Jan Piszkiwicz.

Fafejta, M. (2016). *Sexualita a sexuální identita: sociální povaha přirozenosti*. Praha: Portál.

Kategorizace ve sportu

- Pojmosloví není ještě plně ustálené a je potřeba neustálého zpřesňování a kategoriálního vymezování
- Ožehavé téma, zejména v souvislosti se zachováním principů fair play a rovné soutěže
- Poctivé hledání specifik tvořících jednotlivé kategorie soutěže (např. mužské a ženské, tedy pohlavní) je zaměňováno s argumentací genderovou (a důraz na odlišnosti dehonestující jako fobii z transgenderu)

Martínková, I., Knox, T., Anderson, L., & Parry, J. (2022). Sex and gender in sport categorization: aiming for terminological clarity. *Journal of the Philosophy of Sport*, 49(1), 134-150.

duchovní a náboženské aspekty sportu

6. SPIRITUALITA LIDSKÉHO POHYBU

Česká republika

- 10,6 milionů obyvatel
  - 20% náboženské vyznání (většinou římskokatolické)
  - Slovensko 81%, Maďarsko 84% a Polsko 87%
- Mladí dospělí (16-29)
  - 91% bez náboženské příslušnosti (17% v Polsku, 1% v Izraeli)
  - 70% nikdy nenavštívilo bohoslužbu, 80% se nikdy nemodlilo

Bullivant, S. (2018). *Europe's young adults and religion: Findings from the European Social Survey (2014-16) to inform the 2018 Synod of Bishops*. Twickenham, UK: Benedict XVI Centre for Religion and Society, St Mary's University.

Paleček, A. (2015). Sekularizace v pohledu inter- a intragenerační transmise: ČR ve srovnání post-komunistických zemí střední Evropy. *Czech Society / Naše Společnost*, 13(2), 13-26. doi:10.13060/1214438x.2015.2.13.231

Co to znamená?

- ČR = ateistická země, vrchol bezbožnosti
- Lidé jsou spirituální, ale ne náboženští: spiritualita je praktikována
- Hypersensitivita k pojmům jako „náboženství“, „svatý“, „posvátný“, apod.

Nešporová, O., & Nešpor, Z. R. (2009). Religion: An unsolved problem for the modern Czech nation. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 45(6), 1215-1238.

Říčan, P., & Janošová, P. (2004). Spiritualita českých vysokoškoláků - faktorově analytická sonda *Československá psychologie*, 48(2), 97-106.

Příklad: nereligiózní zkušenost spirituality

- *Spiritualita jako horizont smyslu lidského pohybu při pobytu v zimní přírodě*
  - Vztah k sobě
  - Vztah k druhým
  - Vztah k přírodě
  - Vztah k transcendenci

Ivo Jirásek
Jakub Svoboda

Putování
a smysl života:
proměna člověka
v zimní přírodě

Právní předpisy týkající se náboženství v ČR

- Ústavním základem pro realizaci **svobody náboženské víry** je Listina základních práv a svobod
- Zákon č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech byl na konci roku 2005 novelizován zákonem č. 495/2005 Sb.
  - Svoboda náboženského vyznání
  - Postavení církví a náboženských společností
  - Podmínky vzniku a působení církví a náboženských společností
  - Registrované církve a náboženské společnosti

Registrované církve a náboženské společnosti

- **Registrace** některých církví převzata z Rakousko-Uherska, dále z ČSR a ČSSR, od roku 1990 se seznam stále rozšiřuje
  - Křesťanské
    - katolické: Církev římskokatolická; Církev řeckokatolická; Starokatolická církev v ČR
    - Protestantské: Českobratrská církev evangelická; Církev československá husitská; Jednota bratrská; Bratrská jednota baptistů ad.
    - Pravoslavné: Pravoslavná církev v českých zemích; Církev Svatého Řehoře Osvětitele ad.
  - Židovské: Federace židovských obcí v ČR
  - Islámské: Ústředí muslimských obcí v ČR
  - Buddhistické: Buddhismus diamantové cesty; Théravádový buddhismus aj.
  - Hinduistické: Višva Guru Díp Hindu Mandir – české hinduistické společenství; Višva Nirmala Dharma
- Prozatím poslední registrace (2022) Náboženská společnost Slované a Křesťanská církev esejská

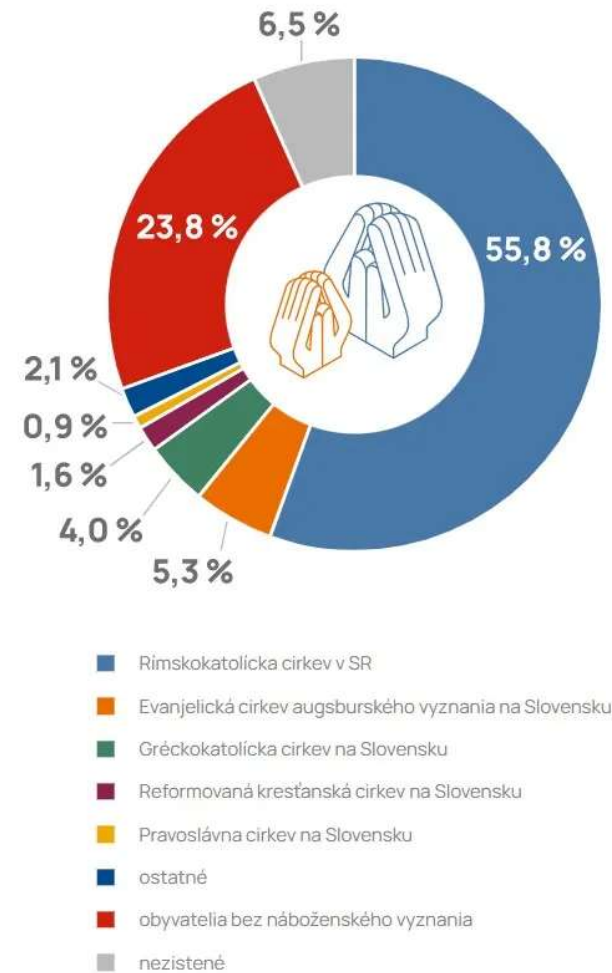
- V současnosti 44 subjektů (+ 2 svazy církví a náboženských společností: Ekumenická rada církví v České republice a Vojenská duchovní služba)
  - http://www3.mkcr.cz/cns_internet/
- V řízení k registraci další subjekty, jiné žádosti byly zamítnuty
- Neregistrované církve a náboženské společnosti
  - https://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_c%C3%ADrkv%C3%AD_a_n%C3%A1bo%C5%BEensk%C3%BDch_spole%C4%8Dnost%C3%AD_v_%C4%8Cesku

- **V procesu registrace**
  - např. Protestantská církev svaté Korony - hnutí založené roku 2021 v reakci na pandemii Covid-19 (odpůrce protiepidemických nařízení); nebo Eleutheriánství (úcta k řecké bohyni svobody Eleutherii <https://eleutheriani.cz/>)
- **Zamítnuté registrace**
  - např. Církev sjednocení; Církev husitská; Církev husitská Jana Žižky z Trocnova aj., včetně:
    - Pivní církev
- **Neregistrované církve**
  - např. Anglikánská církev; Bahá'í společenství ČR; Thajské buddhistické centrum v České republice, nebo:
    - Církev militantního ateismu
    - Konopná církev
    - Vlčí kult – Brothrus wulfe
    - Svedkovia Liehovovi www.liehovisti.sk „Asi tretina našich smädiacich, ktorých evidujeme na sociálnych sieťach, je z Čiech. Odhadom je to približne tak 40 000 ľudí“
- **Parodická náboženství**
  - parodují konkrétní náboženské směry nebo náboženství obecně, fungují hlavně na internetu, např. Pastafarianism – církev Létajícího špagetového monstra; Church of Google aj.

Sčítání lidu... 2021 Slovensko

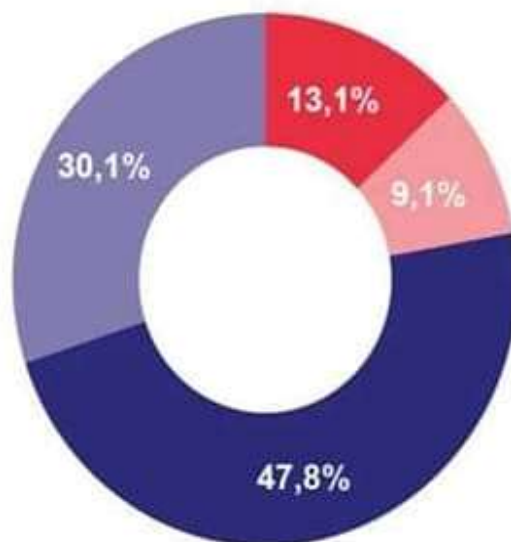
- 70 % obyvatel SR deklarovalo vztah k církvi, náboženské společnosti anebo náboženství
- z toho 68,64 % se přihlásilo k nekorej z osmnácti registrovaných církví či náboženských společností
- dominantní postavení křesťanství: k některé z křesťanských církví se přihlásilo 68 % obyvatel
- míra tradiční religiozity poklesla o přibližně 8 %
- Narostlo množství lidí bez náboženského vyznání z 725 362 na 1 296 142 (o 78%)
- neodpovědělo 6,5 %

Náboženská víra v Česku

- Dobrovolnou otázku na náboženskou víru zodpovědělo 69,9 % osob (v roce 2011 to bylo 55,3 %, v roce 2001 vyplnilo otázku 91,2 %)

- věřící, hlásící se k církvi, náboženské společnosti/směru
- věřící, nehlásící se k církvi, náboženské společnosti
- bez náboženské víry
- neuvedeno

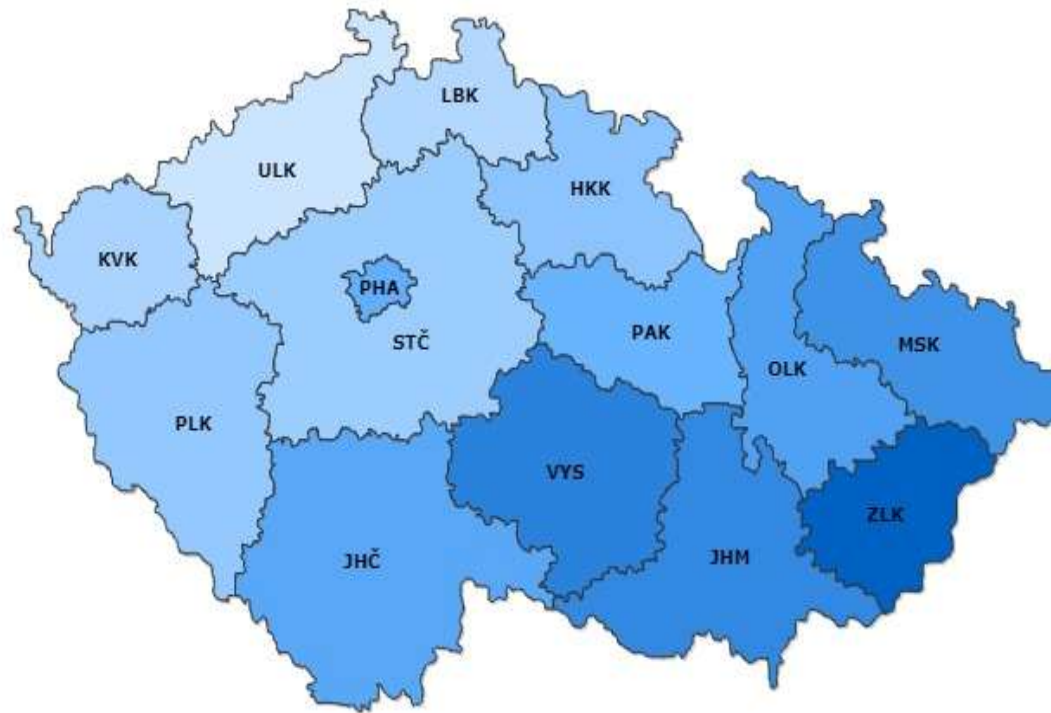

Nejčastěji uváděné církve

- Církev římskokatolická: 741,0 tisíc osob
- Českobratrská církev evangelická: 32,6 tisíc osob
- Církev československá husitská: 23,6 tisíc osob

Podíl věřících obyvatel (%)

Obyvatelstvo podle náboženské víry v letech 1991 až 2021

rok	obyvatelstvo	v tom podle náboženské víry						
		věřící, hlásící se k církvi ¹⁾	z toho			věřící, nehlásící se k církvi	bez náboženské víry	neuvedeno
			Církev římskokatolická	Církev československá husitská	Českobratrská církev evangelická			
1991	10 302 215	4 523 734	4 021 385	178 036	203 996		4 112 864	1 665 617
2001	10 230 060	3 288 088	2 740 780	99 103	117 212		6 039 991	901 981
2011	10 436 560	1 463 584	1 082 463	39 229	51 858	705 368	3 604 095	4 662 455
2021	10 524 167	1 374 285	741 019	23 610	32 577	960 201	5 027 141	3 162 540

¹⁾ v roce 1991 a 2001 včetně věřících nehlásících se ke konkrétní církvi

Obyvatelstvo celkem	10 524 167		
Církev římskokatolická	741 019	islám	5 132
katolická víra (katolík)	235 834	buddhismus	5 049
křesťanství	71 089	pohanství	2 764
Pravoslavná církev v českých zemích	40 681	pastafariánství	2 696
Českobratrská církev evangelická	32 577	judaismus	1 427
protestantská/evangelická víra (protestant, evangelík)	27 149	hinduismus	1 226
Církev československá husitská	23 610	satanismus	998
Jedi	21 023	ateismus	555
Náboženská společnost Svědkové Jehovovi	13 298	druidismus	189
Církev bratrská	10 762	animismus	42

- V naší společnosti nehraje náboženství příliš významnou roli – **nenáboženská většina** je nepotřebuje (ještě v 19. století tomu tak nebylo...)
- Soukromá věc lidí a skupin? Zájmová činnost? Okrajová záležitost?
- V tradičních společnostech bylo náboženství „samozřejmé“, společnou životní zkušeností (staré jazyky nemají pro „náboženství“ žádné slovo)
- Ve všech známých společnostech (až do nástupu globální městské civilizace) bylo náboženství **ohniskem společného a veřejného života** (E. Durkheim: výraz svébytnosti každé společnosti)

A co vy?

- Zaujaly vás některé projevy náboženské víry?
  - Obětavá služba lidem na okraji
  - Krása náboženského umění
  - Velkolepost staveb
  - Hloubka mystické lásky
  - ...

Náboženská hodnota lidského života

- pravěké počátky: život = náboženský akt
- Mezopotámie: život = služba bohům
- Egypt: život = zápas se smrtí
- předkolumbovská Amerika: život = oběť
- starověké Řecko: život = radost
- židovství: život = zákon
- křesťanství: život = láska

- *„Pro nenáboženského člověka byly všechny životní zkušenosti, sexualita i stravování, práce i hra, desakralizovány. Jinými slovy, všechny tyto fyziologické akty byly zbaveny duchovního významu, a tedy opravdu lidského rozměru.“*

Možnosti porozumění náboženství

- **Religionistika** – společenská věda shromažďující a třídící materiál náboženských fenoménů
- Věda zaujímá odstup a zdržuje se hodnocení, ale každý náboženský projev svědčí o mimořádném zaujetí (náboženský člověk je přesvědčený, že na tomto jednání záleží, že je na něm závislý)
- Předvědecké poznání – to, co se nám „samo dává“ = otevřenost pro přicházející, opuštění „paradigmatu“ (vzoru, představy) náboženství
- Nehledáme fakta, ale smysl!!

Všední a sváteční

- Pocit posvátné úcty a hrůzy před nevýslovným a nedotknutelným, „numinosum“ a „tremendum“ (Rudolf Otto: *Posvátno*) jako jádro náboženství
- Úplně jiné, vznešené, děsivé, mocné (**odstrašuje**, ale zároveň **přitahuje**)
- „Jinakost“ se projevuje v protikladu „posvátné“ a „profánní“ (Mircea Eliade)

Všední (profánní)

- To, co se dělá každý den, více méně stejně
- Obstarávání potřeb a živobytí
- Vše je při ruce a na svém místě, má svůj účel
- Všední činnosti charakterizuje jejich **účelovost** – dělám je kvůli něčemu jinému; jde o výsledek, nikoliv samo konání
- Účelovost a efektivita (zkrácení, ulehčení) – na rozdíl od „sváteční“ hry či činností, jimž se člověk věnuje kvůli nim samým
- Často zapomínáme, že smyslem „šetření času“ je „udělat si čas“ na život, na jeho sváteční či expresivní, herní, svobodnou stránku (nikoliv účelovou)

Sváteční (posvátné, sakrální)

- Odlišnost nejenom v chování, ale vykročení z každodennosti, transcendence
- Moudrost svátečního: bude to **na chvíli jinak** (osamění – mezi lidmi; soukromé – veřejné; jídlo – hladovění...)
- *Život bez slavností – dlouhá cesta bez hospod.*
  - » Démokritos, Zl. B 230
- Střídání dnů všedních a svátečních ve všech společnostech (závislost na přírodě, práce a odpočinek)
- Společenství slavení, účast na rituálu: přijetí a přihlášení se k obsahu rituálu jako k něčemu závaznému (veřejný akt, nikoliv soukromý pocit)

Sakrální místa a věci, čas

- Neslouží běžným účelům (*tabu*)
- Spojení nebe a země („pupek“, *omfalos*, *axis mundi*)
- Svátky přírodní (příprava na zimu, příchod jara, ukončení sklizně), kosmické (kalendář solární či lunární), osobní a rodinné (pohřeb, sňatek, narození dítěte, iniciace a přijetí mezi dospělé)
- Rozlišení svátečního a všedního je ryze kulturní – rozmanité

Překročení z profánního do posvátného?

- Přejít mezi **profánním** a **sakrálním** světem: eucharistie (= připomínka Poslední večeře Ježíše Krista; křesťané věří, že chléb a víno mají po proměnění podstatu Těla a Krve Kristovy, které potom přijímají (zůstává však vzhled chleba a vína))
- **Prožitek** jako kritérium realizace: mýtus, magie a mystéria, náboženství; prožitková pole hry, erotiky, mimořádných stavů vědomí

Náboženství

- Nejenom světový názor a osobní přesvědčení či výklad světa (teorie); = vztah k něčemu vnějšímu (odstup, distance)
- Vyjádření vztahu k „nesamozřejmosti bytí“, otázka po smyslu bytí, odpověď na dar existence
- *„Náboženský člověk ví, že to nejcennější a nejvzácnější dostal a dostává. Svůj život i svět přijímá denně jako dar – a cítí se za něj dlužen.“*
- Odpovídá na fakt života a existence slavením, tancem, obětí, modlitbou – vděčnost za život i obava o něj

Náboženství a spiritualita sportu

- Historie – sport = religiózní obřad
  - Tanec od mayské civilizace přes hinduismus až po súfijské extatické tance v islámu
  - Míčové hry mezoamerických kultur
  - Přeskakování býků (taurobolie) na Krétě
- Olympijské hry (Gaia – Héra – Zeus)
  - Novodobé olympijské hry
  - „religion athletae“, náboženství energie a svalů (Coubertin, 2000)
  - = idolatrie?
- Spirituální rozměr lidského pohybu
  - Ne transcendence k posvátnému, ale vysoké ideály a hluboké ideje (fair play, týmový duch, krása, respekt k druhému...)

Sport a náboženství

- lokální křesťansko-vzdělávací sdružení od 19. století
- organizace **Orel**, sdružující od roku 1909 tělocvičné odbory při katolických organizacích: <https://orel.cz/>
  - druhá nejpočetnější sportovní organizace v bývalém Československu
  - rozmanitá tělovýchovná činnost a branná výchova, včetně pořádání zemských sletů s hromadnými vystoupeními, ale také atletice, košíkové, odbíjené, tenisu, házené a lyžování
  - Obnovení organizace až v roce 1990, dnes především sport pro všechny a práce s mládeží, k nejrozšířenějším sportům patří kromě gymnastických cvičení zejména florbal, malá kopaná, stolní tenis
  - člen mezinárodní organizace katolických sportovních spolků FICEP (Fédération internationale catholique d'éducation physique et sportive, Mezinárodní katolická federace tělesné a sportovní výchovy)

Další organizace vnímající pohybovou aktivitu jako součást pastorační péče

- **YMCA** (Young Men's Christian Association – křesťanské sdružení mládeže)
<https://www.ymca.cz/>
- **Athletes in Action** <https://athletes.cz/>
- **Salesiáni Dona Boska** <https://www.sdb.cz/>
- **Ambassadors FC Praha** - první křesťanský fotbalový klub v ČR (2016)
<https://www.ambassadorspraha.cz/>

Sport jako náboženství?

- Implicitní náboženství

smrt jako horizont lidského života

7. SMRT VE SPORTU

Smrt

- vědomí smrti je zásadním faktorem, který odlišuje **vědomé** vztahování se ke smrti od nevědomého ukončení života. Zvíře hyne, pouze člověk umírá
- Ale naše postmoderní společnost se smrti bojí, proto jsou i její příznaky (nemoc, stárnutí, chudoba) vytlačovány z vědomí do nevědomí, z centra společnosti na její okraj.
- Neumírá se většinou v domácnostech, ale v nemocnicích, léčebnách, ústavech, hospicích.

Kübler-Rossová: O smrti a umírání

- Průkopnická práce (1969) zahájila proces odtabuizování tohoto tématu
- Svědectví o **odlidštění umírání** v době strachu ze smrti, přičemž je dehumanizace vedena ve jménu záchrany života za každou cenu, bez ohledu na kvalitu prožívání
- Obecné schéma procesu konfrontace informací o konci života (a dalšími krizemi)
  - Popírání a izolace
  - Zlost
  - Smlouvání
  - Smutek a zoufání
  - Akceptace, smíření

- „Prostí lidé s nižším vzděláním, menším intelektuálním zázemím, nepříliš rozvětvenými společenskými vztahy a profesními povinnostmi přijímají tuto vrcholnou krizi o něco snáze než lidé vlivní, kteří toho v dané situaci ztrácejí více – z hlediska materiálního blahobytu, pohodlí a početných společenských vazeb. Zdá se, že lidé, kteří v životě hodně trpěli a těžce pracovali, kteří vychovali své děti a jimž jejich práce přinášela uspokojení, se se smrtí smiřovali lehčeji, pokojněji a s větší důstojností než lidé ambiciózní, kteří byli zvyklí ovládat své okolí, hromadili hmotné statky a pěstovali široké společenské styky, avšak v jejichž životě zároveň figurovalo jen málo skutečně podstatných vztahů, o něž by se dalo na konci života opřít. (...) Mezi pacienty, kteří věřili v Boha, a pacienty nevěřícími jsme nepozorovali žádný výraznější rozdíl.“ (pp. 287-288)

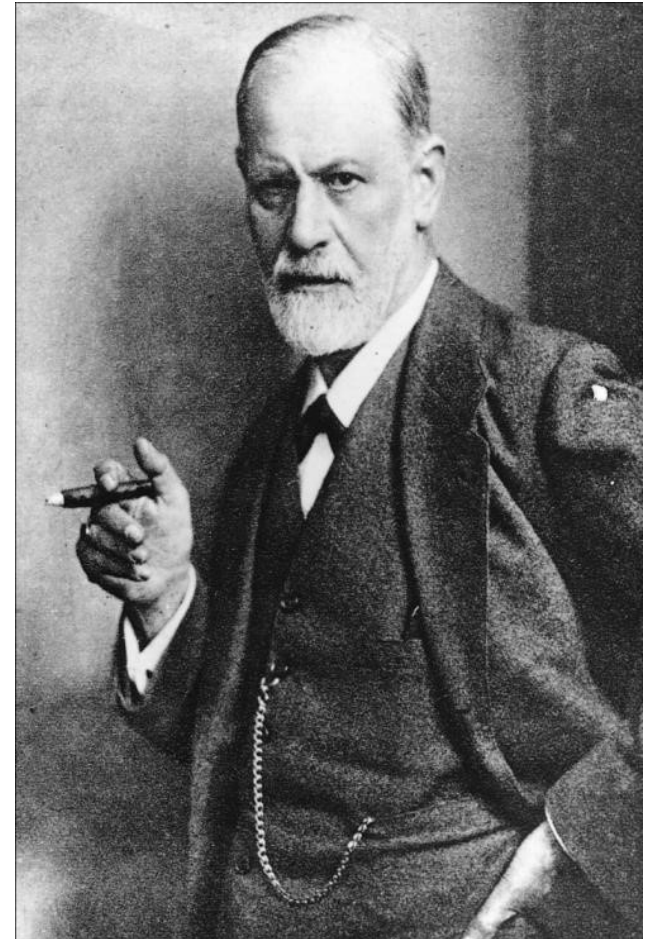
- „Pro toho, kdo se v přítomnosti umírajícího člověka necítí nesvůj, mohou být takové tiché chvíle tím nejsmysluplnějším způsobem komunikace.“ (p. 128) „Lidé, kteří v sobě mají tu sílu a lásku a zůstanou s umírajícím sedět *v hlubokém tichu, jež se vymyká slovům*, poznají, že ten okamžik ve skutečnosti není ani strašný, ani bolestný; že je to chvíle, kdy se tiše zastaví chod lidského těla.“ (p. 300)

Život a smrt, dva způsoby prožitkové orientace

- Smrtelnost je specifický atribut vší živé přírody
- Rozeznání smrti versus ignorance konce života: zvíře hyne, pouze člověk umírá
- Dualismus antagonistických sil: *bios* (život) a *thanatos* (smrt)

Sigmund Freud

- *Úzkost a pudový život*
- Erotické pudy, které chtějí stále více živé substance spojit ve větší jednotky
- Pudy smrti, stavějí se této snaze na odpor a všechno živé se snaží vrátit v anorganický stav

Erich Fromm

- Volba mezi životem a smrtí, produktivností a destruktivitou, silou a bezmocí je nejenom existenciální, ale také etickou volbou, volbou mezi ctností a neřestí
- Nekrofilie: miluje smrt
- Biofilie: miluje život

- **Nekrofilie**

- Miluje anorganické uspořádání, tj. vše mechanické, zvěcnělé, kontrolovatelné, jisté
- bující proměňuje v řád, vše živé ve věci, na rozdíl od modu „být“ preferuje statut „mít“, jednorozměrnou paměť oceňuje více než polyvýznamovou zkušenost
- převládá zaměření k minulosti (již nezměnitelné)

- **Biofilie**

- Proces a růst, změna, kreativní konstruování nově přicházejících možností, obdiv k novému
- preferuje funkční strukturnost, namísto částí vidí spíše celek, ovlivňovat hodlá rozumem a láskou, nikoliv silou a byrokratickou mocí
- „Spíše než bezpečí miluje dobrodružnost života.“ (Fromm, 1969, 36)

Základní otázka a paradox

- preferuje-li člověk dobrodružství před jistotou, pak je to rys biofilie, tedy lásky k životu
- při dobrodružných aktivitách dochází častěji k úmrtí
- vede biofilní zaměření snadněji ke smrti, než nekrofilní styl života?

Dvě základní řešení

- neadekvátnost dichotomie: biofilní zaměření vede ke smrti, nekrofilní zaměření k prodloužení života
- výlučnost sportovního prostředí: vztah nekrofilie-biofilie je zde komplikovanější a méně jednoznačný, než v jiných sociálních situacích

Epos o Gilgamešovi

- Sumerský epos z 2. tisíciletí před naším letopočtem
  - Vládce města Uruk (hradby)
  - Přátelství s Enkiduem (lesní muž)
  - Po jeho smrti pátrá u Utnapištiho (který přežil potopu) po nesmrtelnosti
  - Bylina života – získá ji
  - Úkol neusnout: u studny usne, vyleze had a rostlinu mu sebere

Eleusinská mystéria

- mýtus o **Démétér** a **Persefoné**
- hlavní symbol = obilný klas
- vložení **zrna** do země (tedy jeho pohřbením a nezbytnou smrtí), se rodí nový klas, desateronásobné síly a hodnoty!
- To však nutně musí znamenat, že smrt lze přeměnit v život ještě zářivější a silnější.

- **Křesťanství:** vnímá vzkříšení optimisticky jako překonání smrti
- **Buddhismus:** odstranění žízně po životě vede k ukončení řetězce dalších znovuzrození a tudíž k odstranění utrpení.
- Znamená-li pro křesťanství smrt potenciální proměnu dočasného života v život věčný, pro buddhismus znamená konečné osvobození ukončení utrpení, ale tím i života vůbec.

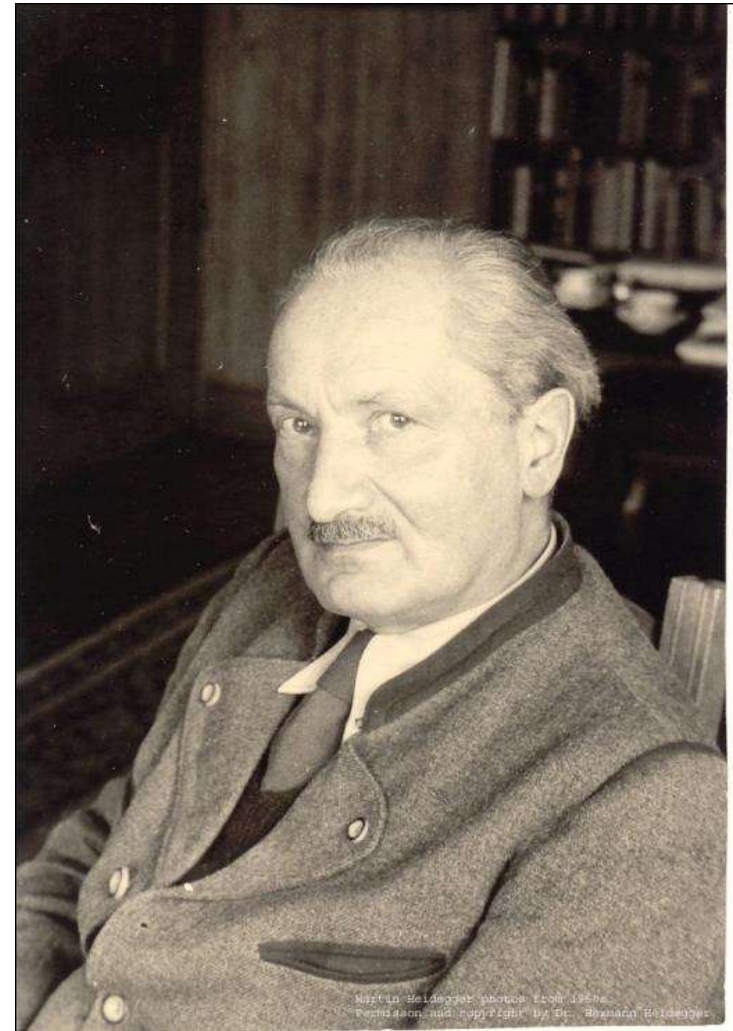

Platón: *Faidón* (64a)

- *„muž, který vskutku strávil svůj život ve filosofii, podle mého zdání vším právem se nebojí, když má zemřít, a je pln dobré naděje, že se mu až zemře, dostane na onom světě největšího dobra“*

Martin Heidegger: *Bytí a čas*

- **Ontologická diference** mezi **bytím** (že se entita vyskytuje) a **jsoucím** (jak se vyskytuje)
- Myšlení této diference je možností vnímat lidský způsob bytí jako **existenci** (Dasein); ostatní myslitelná jsoucna – kámen, strom, zvíře, anděl, bůh – jsou, vyskytují se, ale neexistují, neboť jejich bytí pro ně není otázkou, nemusí se o ně zajímat
- Vyklonění se do nicoty (skrytá úzkost z možnosti nebýt)

Dva způsoby lidského bytí

- **Autenticita**

- Výslovně uchopené „bytí sebou“
- vědomí smrti (nikoliv obecné, vnější, neosobní a rozptýlené, ale bytostně personální, získané oním vykloněním se do Nicoty)

- **Neautenticita**

- Každodenní podřízenost neosobnímu „ono se“ (*Man*)
- Průměrnost jako omezení osobní individuality, svébytnosti a výjimečnosti je existenciálním rysem
- co se sluší, co se dělá, co se nosí, co platí a co neplatí, co je úspěšné a co nikoliv
- Diktát módy, reklamy, trhu či byrokratické moci, kterému podléháme, je svědectvím ztráty naší autenticity, neboť se nejedná o příkaz konkrétního jedince, nýbrž o naše podřízení se něčemu neosobnímu, neurčitému.

Smrt druhého v modu anonymity

- Na smrti druhých vnímáme přechod od bytí k nebytí, **ukončení možnosti být**
- Smrt druhých, k nimž nemáme žádný osobní vztah, je smrt, s níž se setkáváme ve veřejné každodennosti a která se nás nikterak osobně nedotýká. Je to zcela běžná událost, příhoda „něčího“ úmrtí.
- *„Neurčité ‘ono se’ nedovolí, aby se probudila odvaha k úzkosti ze smrti.“ (Heidegger, 2008, 298)*

- *„Toto ‘umřít se musí’ vyvolává dojem, jako by smrt postihovala neurčité ‘ono se’. Veřejný výklad pobytu praví: ‘umře každý’, protože tak si každý druhý i člověk sám může říkat: já zrovna ne; neboť každý není vlastně nikdo.“ (Heidegger, 1996, 283)*
- Tak se smrt ve všeobecném mínění jakoby **odsunuje na později** a **zakrývá** se, že smrt je možná každým okamžikem. Jistota smrti je provázena neurčitostí jejího časového určení a neurčité „ono se“ usiluje o co nejzazší její oddálení, bez ohledu na kvalitu života či realizaci možností, jimiž život disponuje.

Smrt moje vlastní

- Přímé pohlednutí na horizont smrti, plné **uvědomění** si konečné možnosti svého bytí, **vytváří osobu** osobou v plném slova smyslu.
- **Existenciální porozumění** vlastní smrti jako horizontu, jako možnosti plně přináležející k mému životu tak vymezuje mé bytí jako bytí k vlastnímu konci. Vím o této konečnosti a díky tomu mohu rozvrhovat možnosti, jež toto ucelené bytí s sebou nese.
- *„být sebou ve strhující, iluzí neurčitého ‘ono se’ zbavené, faktické, sebejisté a sebeúzkostné **svobodě ke smrti.**“*
- (Heidegger, 1996, 296)

Smrt druhého v modu osobního vztahu

- Zdá se, že formální struktura myšlenkového díla Martina Heideggera nebere dostatečně v úvahu bytostně **personální vztah k druhému**, zejména v modu lásky, ale také přátelství.
- *„Tam, kde je nám v lásce dána sama osoba, jen tam, ale zato s vnitřní nutností, se dotýkáme ontologického problému jejího vztahu k smrti.“*
(Landsberg, 1990, 127)

- vědomí nutnosti smrti přístupné nejenom skrze vědomí konečnosti vlastního bytí, ale je možné rovněž skrze osobní lásku, skrze podílení se na společenství s tím, který umírá a s nímž tvoříme „my“. Protože daný vztah není nějaké odosobněné pouto, ale naopak spoluutváří osobnosti do vztahu zapojené, patří ono „my“ rovněž k mému způsobu bytí. Síla tohoto pouta, společenství s druhým jako součást mě samého, pak umožňuje jistým způsobem přetrvání vztahu i po smrti druhého v jedinečném způsobu mého vlastního života.

- *„Nikdo netvrdí, že zkušenost o smrti bližního má stejnou poznávací hodnotu, jako zkušenost mé vlastní smrti, jak ji jednou podstoupím. Avšak v každém případě je význam takové zkušenosti na druhém tak hluboký, že proniká podstatně mou existenci a rozhodně nepatří jen do povrchu sociálního, do oblasti neosobního ‘se’ (man).“ (Landsberg, 1990, 133)*

Prožitky blízké smrti

- <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10396652416-brana-smrti/212562262500006-mezi-svety/titulky>
- Hluboký vliv a léčivé účinky na vztah k sobě, k tělu, vztahy k druhým lidem; změna v hierarchii hodnot a priorit (od materiálních požitků ke vztahům), zvýšení intuice, vynoření se univerzální spirituality...

smysl a absurdita života

8. ODCIZENÍ VRCHOLOVÝCH SPORTOVců

Otázka po smyslu života

- Je **existenciální**, nikoliv **racionální**: musí být prožívána, nikoliv intelektualizována
- **Interpretace** našeho přístupu k tomu, co konstituuje smysl našeho života, nepramení v racionální reflexi, nedostáváme se k ní prostřednictvím vědomého rozhodování a myšlenkového kalkulu, ale existenciálním postojem **svědomí**

Jak se přiblížit k otázce smyslu života?

- **Hermeneutický kruh**
  - Smysl lidského způsobu bytí je nahlédnutelný pouze prostřednictvím smyslu jednotlivých činností
  - Smysl aktivit je nahlédnutelný vzhledem k celku životního naplnění
  - (vztah celku a části, dílčího a obecného)
  - Postupné rozšiřování našeho **předporozumění**

Smysl: krása českého jazyka

- **Smysl**
  - Schopnosti (mohutnosti) tělesných orgánů přijímat informace (zrak, čich, sluch, chuť, hmat)
  - Význam, důvod, účel
- Jaká je vazba slova (názvu) a obrazu (fotky)? Jak tomu rozumíte?

Tono Stano: *Smysl* (1992)

Svět smyslu

- **Smyslnost** (= žádostivost, chlípnost; duše, animalita, nevědomí)
- **Smyslovost** (= senzualita, vztahující se ke smyslům; tělo, rozum, realita)
- **Smysluplnost** (= mající smysl, hlubší význam; duch, ideály, spiritualita)

Ideové podloží staré řečtiny: logos

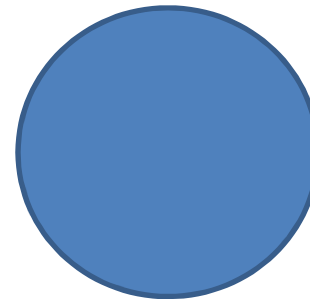
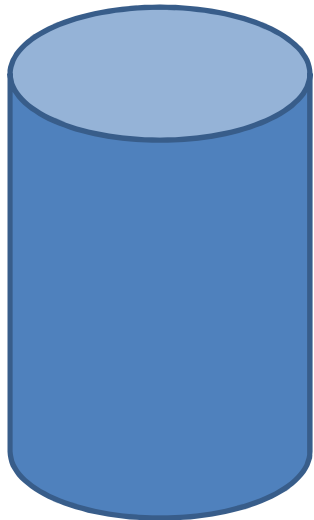
- Různorodé významy (Dionýsos z Alexandrie: 23)
  - Sbírat
  - Počítat
  - Řeč
  - Slovo
  - Příběh
  - Rozum
  - Význam
  - **Smysl**
- **Řád kosmu** (Hérakleitos, B1: „Vůči řeči, která zavazuje - vždy - nechápaví jsou lidé (...) Ačkoliv se všechno děje podle této řeči“)
- **Řeč podložená argumenty**, specifikum lidského způsobu bytí (Aristotelés: *Zoon logon echon*, „živočich, mající logos“)
- **Teologické „Slovo“** (J 1,1: „Na počátku bylo Slovo, a to Slovo bylo u Boha, a to Slovo byl Bůh.“)

Smysl a věda

- *„To, že přírodní věda nezná svět smyslu a účelu, však neznamená, že smysl a účel neexistují, nýbrž pouze, že přírodní věda je pro smysl a účel slepá. Uvnitř hranic čisté přírodovědy se smysl prostě neobjevuje. Řez, který vede přírodní věda realitou, na něj nenaráží.“*

Dva pohledy na váleček

- průmět jako obdélník, nebo kruh (odlišná perspektiva)
  - Věda (bez prostoru pro smysl)
  - Filosofie (legitimní otázka)

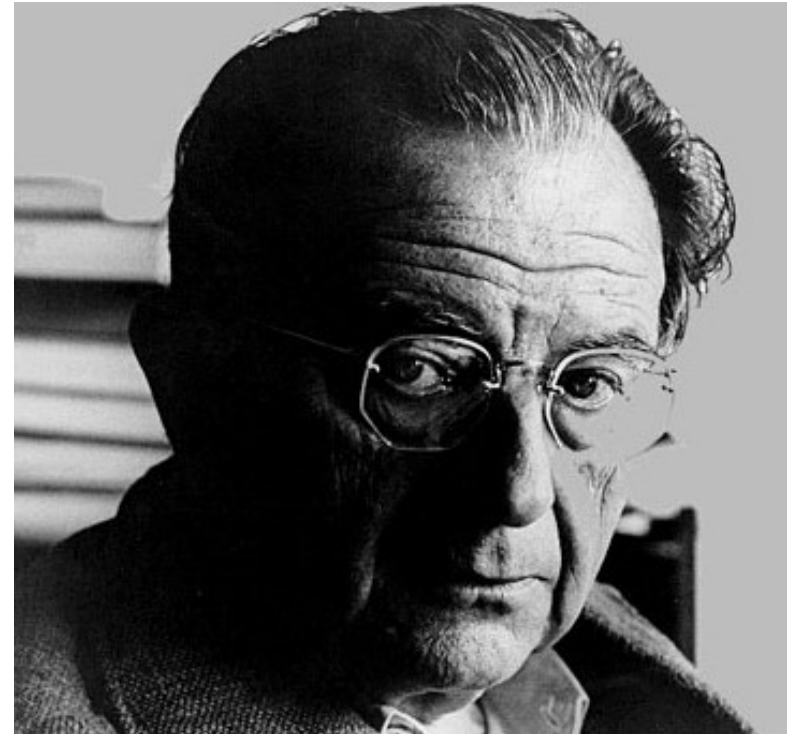
- *„Jednotlivci budou vždy spatřovat své štěstí v **cíli** zápasů, ale nacházet je budou v samotné **cestě** za těmito cíli.“*
– Machovec, 1965, s. 82.
- Smysl nalézáme tehdy, kdy přebíráme za svůj život **odpovědnost**
- Stojí to, co je vytknuto jako smysl života, za to, aby byl život **obětován?**
- *„je v silách člověka raději ztratit život než smysl, který jsme mu dali“?*
– Machovec, 1965, s. 66.
- smysl se projeví především v **mezních** situacích, prostřednictvím vnitřního **zápasu**

Vztah smyslu a života

- **Transcendentní** (služba bohu či společnosti, vnější symbol – štěstí, radost, rozkoš...)
- **Imanentní** (v rámci života samého, obdaření smyslem; smysluplnost konání, osmyslnění činnosti)

Erich Fromm (1900-1980)

- Neofreudismus a marxismus; kulturní psychoanalýza
- **Mít, nebo být?**
- dva základní způsoby existence, dva odlišné druhy orientace vůči sobě i světu, dva odlišné druhy charakterové struktury, z nichž ten, který převládá, určuje celek lidského myšlení, cítění a jednání
  - **Vlastnický modus** existence (vztah ke světu vztahem přivlastňovacím a majetnickým, v němž já chci učinit každého a všechno svým majetkem)
  - **Modus bytí** (živý, opravdový vztah ke světu; způsob existence, v němž po ničem nebažíme, ale jsme naplnění radostí, užíváme svých schopností tvořivě a jsme zajedno se světem)

Milan Machovec (1925-2003)

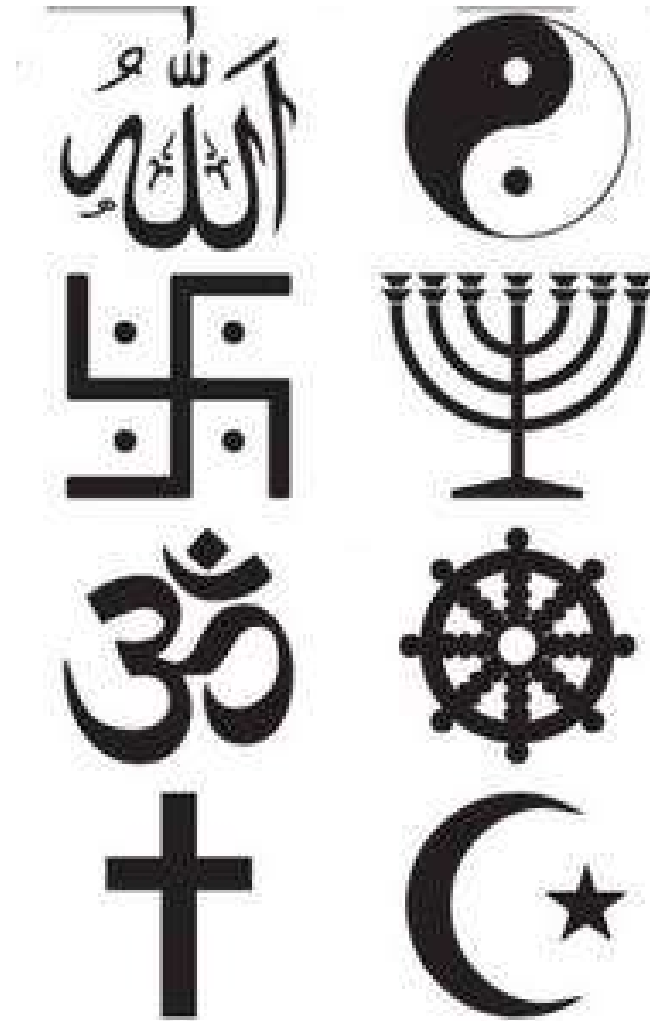
- Dialog marxistů s křesťany (s Erichem Frommem a Ernstem Blochem)
- Zastávce feminismu, kritik patriarchální společnosti, témata etická a ekologická
- Existencialistická interpretace Ježíše (*Ježíš pro moderního člověka*)
- *Smysl lidského života: studie k filosofii člověka* (1965); *Smysl lidské existence* (2004)
- Cesty při hledání odpovědi na otázku smyslu, jež prostupují celé dějiny i současnost

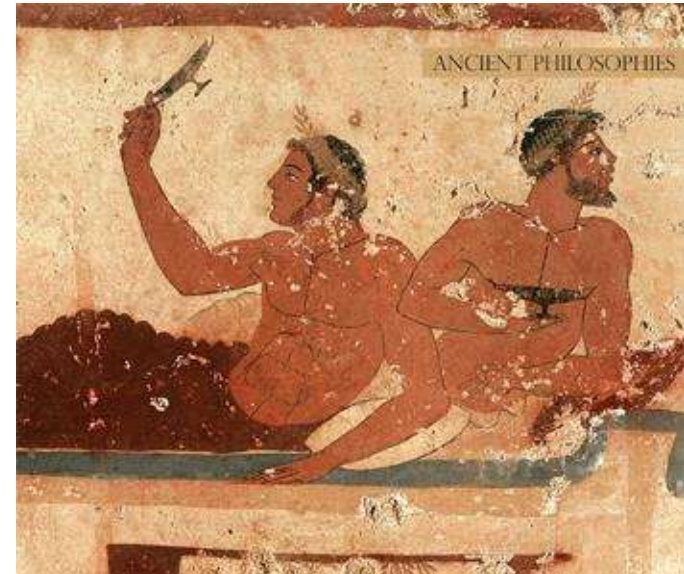
1. Náboženská odpověď

- Náboženství hledají smysl v něčem **mimo nás samé**
- Kategorie **vnějšího smyslu** personální (bůh) či nepersonální (karma, tao, zákon)
- Dnes existenciální „hladovost“, příklon k různým spirituálním a religiózním proudům (jedná se o skutečně hlubokou, vnitřně prožívanou víru?)
- = reakce na zvěcnění člověka, na bezduchý shon po věcech

2. hédonismus

- Z živočišné stránky života (nízká **poživačnost** v animální rovině – hédonismus sexuální či vrcholné požitky z jídla a pití)
- Z duchovních hodnot (věda, umění; kulturní výtobytky zprostředkované knihou, divadlem, filmem)
- = postoj pouhých **konzumentů**
- Nechceme-li ztratit smysl života, nesmíme jej stavět na požitcích vydaných napospas náhodě či dočasnosti a zároveň se neoddávat ničemu příliš, abychom dokázali tyto radosti i postrádat

3. Činnost

- **Aktivita, práce**, mravní jednání, společenské uplatnění
- Od hmotného zajištění se směřuje k vyšším, náročnějším způsobům sebeuplatnění
- Kulturní symbol = **Faust** (složitá vnitřní cesta od hladu po poznání přes uchýlení se k supranaturálním silám a k lásce až k čínorodé aktivitě na přeměně budoucnosti)
- Smyslem života může být přesvědčení o hodnotě **činu** a hodnotě **svobody** a života určené **bojem** o ně
- Práce jako smysl života – pouze pokud se nejedná o mechanickou a odcizenou rutinu, ale o náročnou, intelektuálně, citově i morálně vyzývající činnost, podporující integraci a harmonii osobnosti, vyžadující iniciativu a samostatnost
- Osobní aktivita a kritické myšlení, odvaha být sám sebou, chuť experimentovat, nést osobní riziko a zodpovědnost – faktory, jež dokáží pracovní aktivitu plně osmyslnit

4. rezignace

- Odmítnutí nejenom každé předchozí jednotlivé koncepce smyslu života, ale i protest proti všem těmto cestám dohromady
- Skepse vůči otázce samé (i vůči naději na odpověď) vystupuje do popředí vždy v situacích individuálního úsilí nahlížených jako bezvýchodné, beznadějné, tragické

Absurdita života

- Pocity absurdna v soudobé společnosti
  - Zhroucení tradiční náboženské víry garantující smysl
  - Svět ani člověk nemají smysl (absence cíle či významu)
  - Neexistuje-li posmrtný život a je-li absurdno podstatou lidské existence, jak s tímto absurdnem žít?

Søren Kierkegaard (1813-1855)

- Zakladatel existenciální filosofie
- Existence se vyznačuje **úzkostí** a **odcizením**, tragickou situací, paradoxem a osamocněním člověka
- **Absurdita** jako odrazový můstek k **víře** – k náboženskému stadiu může člověk dospět pouze skokem, za cenu utrpení a úzkosti vyvolané prožitkem nesmiřitelnosti boha a světa

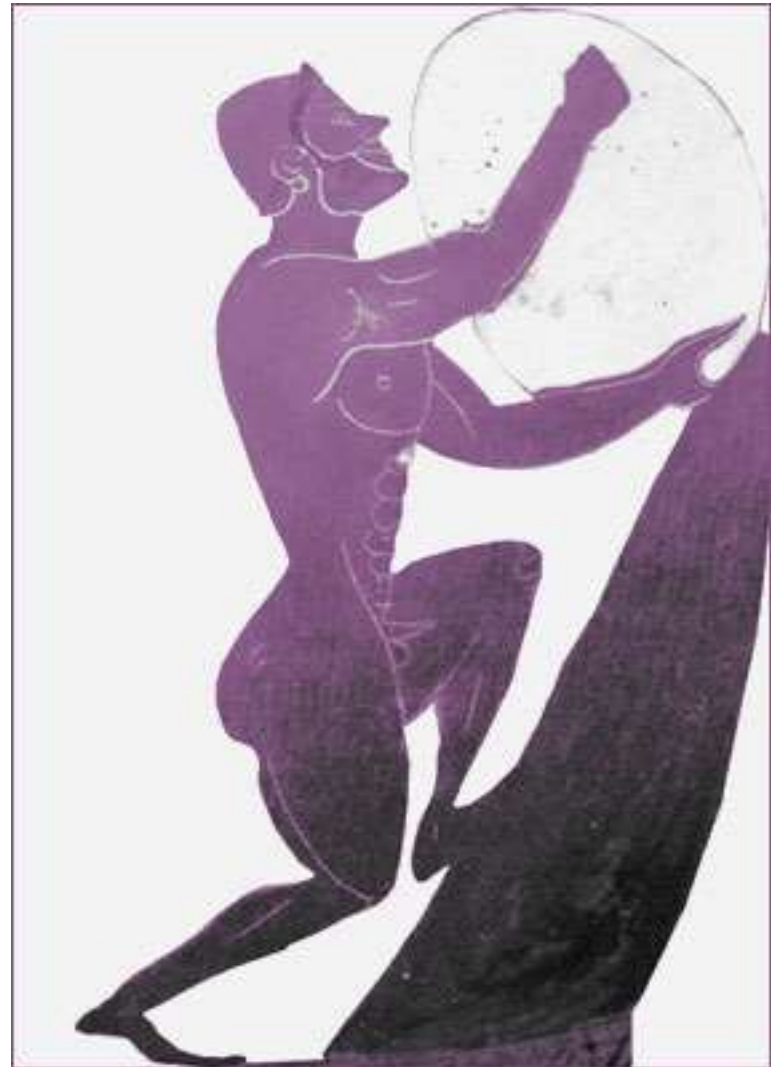
Albert Camus (1913-1960)

- Francouzský filosof spisovatel a novinář
- Představitel ateistické větve existencialismu (sám takové označení odmítal)
- Témata **odcizenosti** a **vzpoury**, strachu ze samoty
- Nešťastná láska, smrt blízkého, **nuda** – podnět pro uzření prázdnoty, **nicoty**, **marnosti**, **absurdity** života
- Život i svět pozbývá smyslu

Mýtus o Sisyfovi

- Tradiční podání Sisyfa: vrcholně **absurdní hrdina**, kterého bohové odsoudili k nejstrašnějšímu trestu, jímž je **zbytečná a beznadějná práce**
- Změna pohledu: může být **šťasten**, protože si uvědomuje **marnost** své snahy
- Není v zajetí marné naděje, proto je **svobodnější**
- Úděl moderního člověka, absurdita jako filosofická kategorie

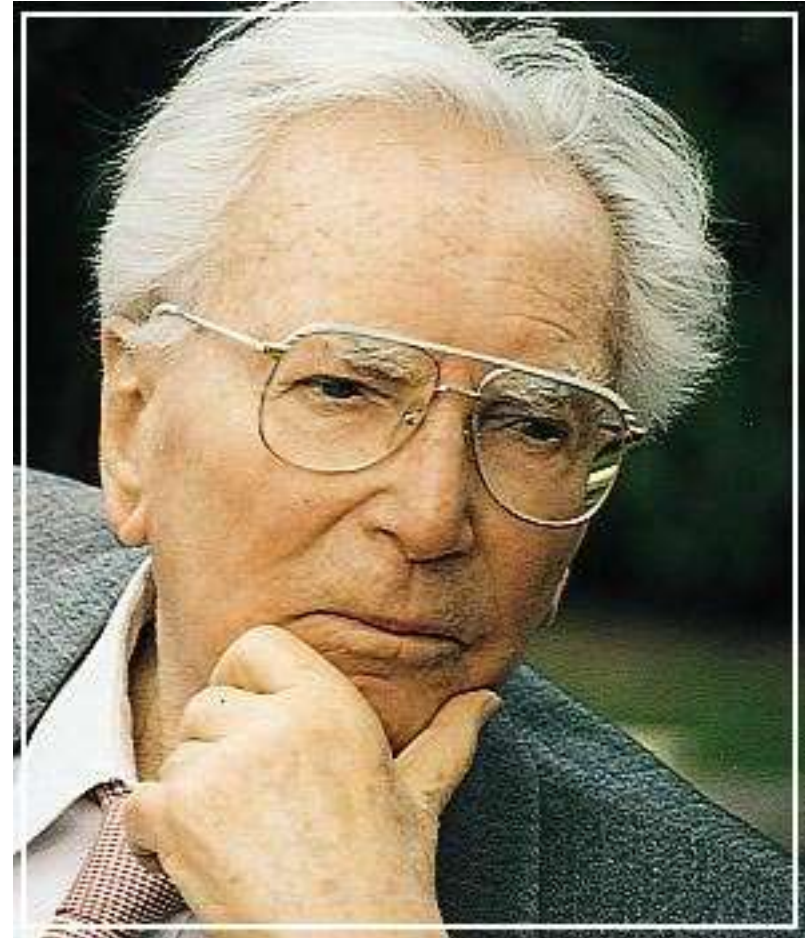
Jean-Paul Sartre (1905-1980)

- Francouzský filosof (ateistický existencialismus), spisovatel a dramatik
- Vrženost do světa beze smyslu
- Ústřední kategorií je mu svoboda (člověk je **odsouzen ke svobodě**)
- **Esence** člověka není dána bohem ani přírodou – člověk utváří sám sebe svými projekty a tím dává smysl svému životu i bytí

Viktor E. Frankl (1905-1997)

- **Logoterapie** = psychoterapie založená na **obnově smyslu**
- Třetí vídeňská škola (vedle Freudovy psychoanalýzy a Adlerovy individuální psychologie)
- **Logos** – smysl, který je náležitostí **ducha** (ontické vrstvy osobnosti toužící po nalezení smyslu)
- Absence smyslu není záležitostí duše (*psyché*), ale ducha (*logos*)
- Hledání smyslu není duševní nemocí, ale **duchovní deprivací, existenciálním vakuem**
- Pocit bezsmyslnosti pramení mj. z tlaku nadbytku (materiálního, informací, příležitostí prožitkových situací)

Vůle ke smyslu

- úsilí po nalezení smyslu jako primární motivační síla
- Smysl lze vnímat v
  - **Hodnotě výkonu** (aktivity či produktivity, v úsilí něco dělat nebo tvořit)
  - **Zážitku** (lásky a prosociální orientace, kontemplace či emocionality)
  - **Postoji** (trpělivá důstojnost i v okamžicích bolesti a utrpení, vzdor v beznadějně situaci, hrdinský výkon při snášení osudových ran)
- Vůli ke smyslu – nelze nařídit (stejně jako nelze realizovat příkaz „od srdce se rozesmějte!“, „upřímně se rozplakejte!“)

Logoterapie a člověk v celku

- Nevytrhávat pouze „smysluplné“ okamžiky (seberealizace)
- Osmyslnit rovněž nepříjemné stránky života, nalézat smysl třeba i v **utrpení**, pokud se dokáže přeměnit ve výkon, transformovat v **oběť**
- Má-li život smysl, má ho i utrpení (spoluvytvářející celek lidského bytí)
- Smysl = vědomí **existenciální zodpovědnosti** za svůj život

- *„Nezcizitelná duševní svoboda umožňuje člověku do posledního okamžiku nalézat příležitost k smysluplnému utváření svého života. Neboť smysl má nejen život činný, v němž člověk uskutečňuje hodnoty, nebo život naplněný prožíváním krásy přírody, umění apod., ale i život, jemuž je dána (jako právě v táboře) už jen jediná, poslední možnost mravně vysoce cenného chování, totiž způsob, jakým se člověk k zevně vynucenému omezení svého bytí staví.“*

— Frankl, 1994, s. 47.

Sport jako smysl života?

Odcizení vrcholových sportovců

- „odcizení“ (resp. „alienace“) = z latinského „alienare“, oddělit, vzdálit, odejmout
- Člověk ztrácí povědomí o své roli tvůrce a stává se objektem manipulace, ocitá se v soukolí světa věcných jevů a procesů
- Hegel, Marx, Fromm, Marcuse
- Odcizení v dnešní společnosti: globalizace, konzumerizace

Sport a odcizení

- Těla jakožto nástroj, **sebeinstrumentalizace**
- Orientace na sféru mimo vlastní bytí (cílem nejsem já, ale úspěch)
- Vztah **cíle** (vítězství) a **prostředků** (doping, podvádění)
- Autentický prožitek sportovního výkonu = celá osobnost, není nic důležitějšího než přítomný okamžik (*kalokagathia*); orientace na výkon vrcholového sportu, technologizace, ztráta hodnotové orientace (vítězství za každou cenu, fair play, zdraví) = sportovec pouze prostředkem k dosažení výkonu, odcizení sobě samému
- Komercializace, nákup a prodej sportovců

Zdroje smyslu života (dotazník Tatjana Schnell)

Explicitní religiozita	Rozvoj
Spiritualita	Výkon
Společenská angažovanost	Svoboda
Soulad s přírodou	Tradice
Sebepoznání	Morálka
Zdraví	Společenství
Výzva	Zábava
Moc	Láska

hrdina, vítězství a prohra

9. FENOMÉN HRY

Co je to hra?

Hra

- mariáš, divadelní představení, hra na klavír, fotbal...
- něco bezproblémového, nedůležitého, dětského, nevážného?
- filosofické zhodnocení hry: základ, z něhož vyrůstá kultura; lidský existenciál; symbol celého světa

Definice hry - možnosti

- význam slova samého
- vnitřní motivy hraní
- vymezení obsahu jednotlivých typů her
- vrozený instinkt hravosti
- vybití přebytku životní síly
- cvik pro vážnou činnost
- **PROBLÉM:** nevztahovat definici k něčemu mimo hru (instinkt, motiv...), charakter jazyka

Strukturní momenty hry

- svobodné jednání
- vystoupení z „obyčejného“ života do dočasné sféry aktivity s vlastní tendencí (hra stojí mimo proces uspokojování potřeb)
- uzavřenost a ohraničenost (prostor, čas)
- řád, pravidla
- rytmus a harmonie (střídání, variace)
- napětí (nejistota, naděje)
- svět hry (obklopen tajemstvím)

Co je to hra? Definice Huizinga

- hra není produktem kulturního dění, ale naopak – veškerá **kultura** vyrůstá ze **hry**, prokazuje znaky hry, je herní povahy
- paralely mezi hrou a kulturními jevy (náboženství, právo, válka, vědění, básnictví, filosofie)
- *„Podle formy tedy můžeme hrou souhrnně nazvat svobodné jednání, které je míněno ‚jen tak‘ a stojí mimo obyčejný život, ale které přesto může hráče plně zaujmout, k němuž se dále nepřipíná žádný materiální zájem a jímž se nedosahuje žádného užitku, které se uskutečňuje ve zvlášť určeném čase a ve zvlášť určeném prostoru, které probíhá řádně podle určitých pravidel a vyvolává v život společenské skupiny, které se rády obklopují tajemstvím nebo které se vymaňují z obyčejného světa tím, že se přestrojují za jiné.“*
  - Huizinga, 1971, s. 20
- Námitky?

První námitka

- Nedosahuje se **žádného užitku**?
  - Pedagogické využití (výcvik dovedností od koncentrace a jemné motoriky přes paměť a tvořivost až k sociálním dovednostem)
    - *Schola ludus* (Komenský): „škola hrou“ versus „škola na jevišti“ (≠ zábava edukace); Pozor na fráze, dezinterpretace, zjednodušení a falešné nánosy tradice!
  - Odreagování, regenerace, uvolnění ≠ užitek?
  - Má-li být hra hrou, nemůže být nějaký užitek (třeba rozvoj) jejím **cílem**; cíl je ve hře samé
  - Může být však **smyslem** uvedení konkrétní hry

Druhá námitka

- Žádný **ekonomický** zájem?
  - A co kasina, dostihy, sázky a loterie? (Caillois, *Hry a lidé*, 1998)
- Roger Caillois
  - polemizuje s Huizingovým vymezením (vylučováním sázek, dostihů atd. ze světa hry)
  - loterie a hazardní hry jsou součástí světa hry
  - kategorie her, možnost jejich třídění

Zrod a podstata hry

- Hra jako podloží celé **kultury** (Huizinga, *Homo ludens: o původu kultury ve hře*, 1971)
  - Jednotlivé kulturní projevy (filosofie, umění, právo, věda, politika, ale také válka) se vyjevují ve své herní podobě
- Hra má podobné kořeny jako **náboženství** a **umění**, protože koření v ritualizovaném chování **obřadu** (Gadamer, *Aktualita krásného: umění jako hra, symbol a slavnost*, 2003)
- Hra je **existenciálem**, konstitutivním rysem lidského způsobu bytí: člověka utváří boj, práce, láska, smrt a hra (Fink, *Oáza štěstí*, 1992)

Jak o hře hovořit?

- Definitivně konečné a vše vystihující vymezení pojmu není a být nemůže, vždy zůstane pouhou aproximací (Wittgenstein, *Filosofická zkoumání*, 1993)
  - „**jazyková (řečová) hra**“ – přibližuje proces používání slov
  - Hra = vystihující metafora pro používání jazyka
  - Při zkoumání hry je bezprostředně viditelné něco společného všem hráčům
  - Vytváří složitou **síť** příbuzností a podobností, navzájem se překrývajících a křížících, díky nimž **rozumíme slovu hra** při jeho používání
  - Hra, stejně jako jazyk, je svérázným **propojením pravidel a volnosti**
  - Pojem hra – **rozplývavé okraje** – nemožnost definice
  - Velký rozdíl mezi tím, co známe a tím, co můžeme popsat (Jak vysoký je Mont Blanc? 4 809 m. Jak zní klarinet? ... Co je to hra?)

Kritéria třídění her

- možné „škatulky“: deskové, pohybové, na hřišti, na rozvoj tvořivosti...
- systém: Miloš Zapletal (*Velká encyklopedie her*) – hry v přírodě, v klubovně, na hřišti a v tělocvičně, hry ve městě a na vsi
- PŠL (*Zlatý fond her*) – podle cíle hry, fyzické a psychické zátěže, času na přípravu a na hru, výchovného cíle, prostředí, denní doby a ročního období, počtu hráčů a jejich věkové kategorie, a počtu instruktorů, potřebného materiálu apod.
- = pro praktické potřeby; lze i jinak?

Klasifikace her

- Teoretická inspirace (Caillois, 1998)
- Kvadranty podle principu, který ve hře převládá
  - **Agón** = soutěž, zápasy o vítězství, hry soutěživé: od běhu až po šachy
  - **Alea** = kostka, náhoda či štěstí, rozhodujícím prvkem jsou okolnosti: člověče nezlob se i ruleta
  - **Mimikry** = napodobování a předstírání, škrabošky, masky a převleky, kostýmy, divadla a karnevaly (vstupujeme do rolí a přestáváme být sami sebou): málo strukturované hry i divadelní představení
  - **Ilinx** (vertigo) = závrať, vytržení z běžného prožívání, hry uvádějící nás do mírně obluzujících stavů: od řetízkového kolotoče po bungee jump
- Jemnější členění: možnost zařadit do dvou kategorií současně (i do tří: např. v určité soutěži hraje velkou roli náhoda a přitom probíhá v „adrenalinovém“ prostředí)
- Osa uspořádanosti **paidia** (volnost, rozjařenost) a **ludus** (závaznost, konvence)

Svět hry

- Caillois, 1998, s. 63: „svět hry je s reálným světem v příkrém **protikladu** a že hra je tudíž aktivita, která se bytostně **distancuje od reality**“
  - Pokud je v protikladu k aktuálnímu světu – **kde** se nachází?
- Celý svět může být chápán jako hra! (Fink, *Hra jako symbol světa*, 1993)
  - Problém světa = základní problém myšlení a ústřední otázka fenomenologie
  - Svět = sféra, v níž se mohou zjevovat jednotlivá jsoucna
  - Tato sféra může být symbolicky vykázána prostřednictvím hry
    - „Věk je hrající si chlapec, sunoucí kaménky ve hře – chlapecké království.“ (Hérakleitos)

Vztah hry a světa

- Fink: **Symbolická reprezentace**, magický charakter věci v prosté skutečnosti a zároveň v jiné, tajuplné realitě; zvláštní neskutečnost, zdání, zrcadlení, konání jakoby – hra není ničím skutečným, ale iluzivní parafrází lidského sebeuskutečňování, únik z reálné skutečnosti...
- *„Hrajeme si sice v tak zvaném skutečném světě, avšak přitom si ‚vyhráváme‘ oblast, záhadné pole, jež není pouhé nic a přitom není ničím skutečným.“* (Fink, 1993, s. 63)
- Uspokojuje vás to?

Možný svět hry

- Odlišnost není v tom, že hra by byla zvláště **neskutečná**, ale naopak vytváří samostatný a svébytný „**možný svět**“
- Vstoupit do něho můžeme pouze vlastním **prožitkem**: pokud přijmu **rolí hráče**, přenesu se do sféry silné zážitkové reality a spoluutvářím skutečnost světa hry
- Svět hry není do aktuálního vložen, ale je **zpřítomňován** pouze aktuálně hranou hrou, je herní produkcí
- Nelze jej uměle vyvolat a empiricky nezaujatě zkoumat, plnohodnotně jej lze pochopit pouze jeho prožitím
- Obdobné možné světy prožitků: mýtus, magie a mystéria, náboženství, mystika, gnóse, ale také hra, erotika a mimořádné stavy vědomí (Jirásek, *Prožitek a možné světy*, 2001)

Možnost a skutečnost

- Aristotelés: přechod z nicoty do bytí řeší kategorií možnosti
  - „*Proto nejenom nic nemůže vzniknouti z nejsoucího nahodile, nýbrž také všechno vzniká ze jsoucího; totiž z toho, co jest v možnosti, ve skutečnosti však není.*“ (Aristotelés, *Metafysika*, 1946, s. 301)
- Jakým způsobem svět hry „je“, když reálně ještě „není“, avšak „je“ již potenciálně?
- Na rozdíl od sféry **imaginárního** (fantazijního, neskutečného) existuje svět **imaginální**, specifický řád skutečnosti rozpoznatelný imaginativním vědomím (Corbin: *Mundus imaginalis, aneb Imaginární a imaginální*, 2007)
- = mystický prostor **za hranou smyslové zkušenosti**, svět duchovní, který není fantasmagorií; možný svět transcendující každodenní pobývání

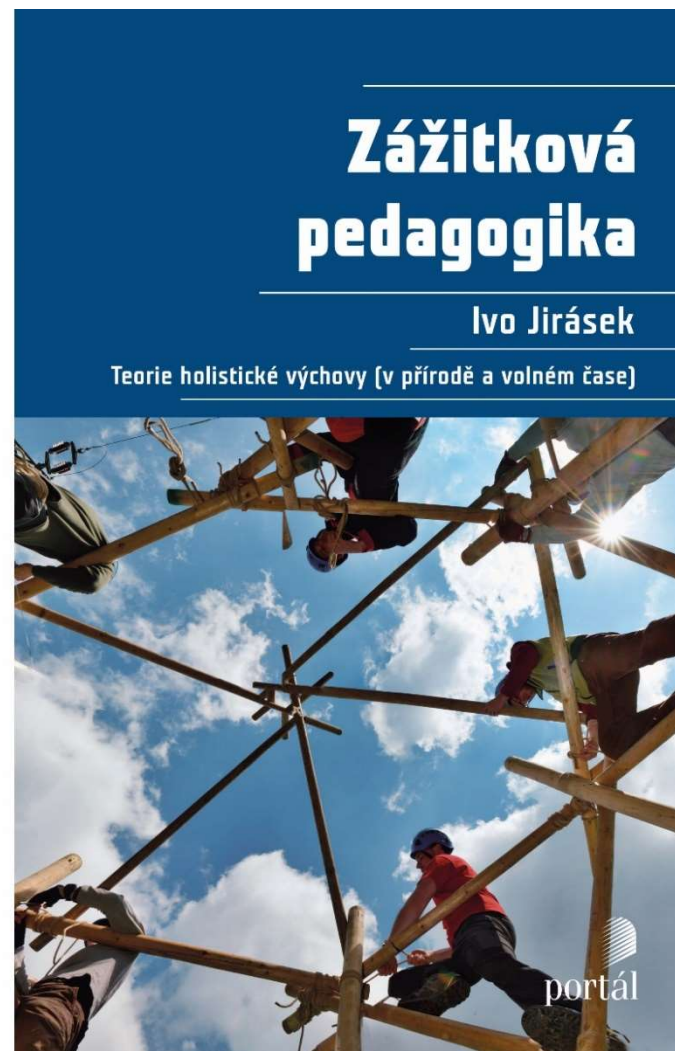
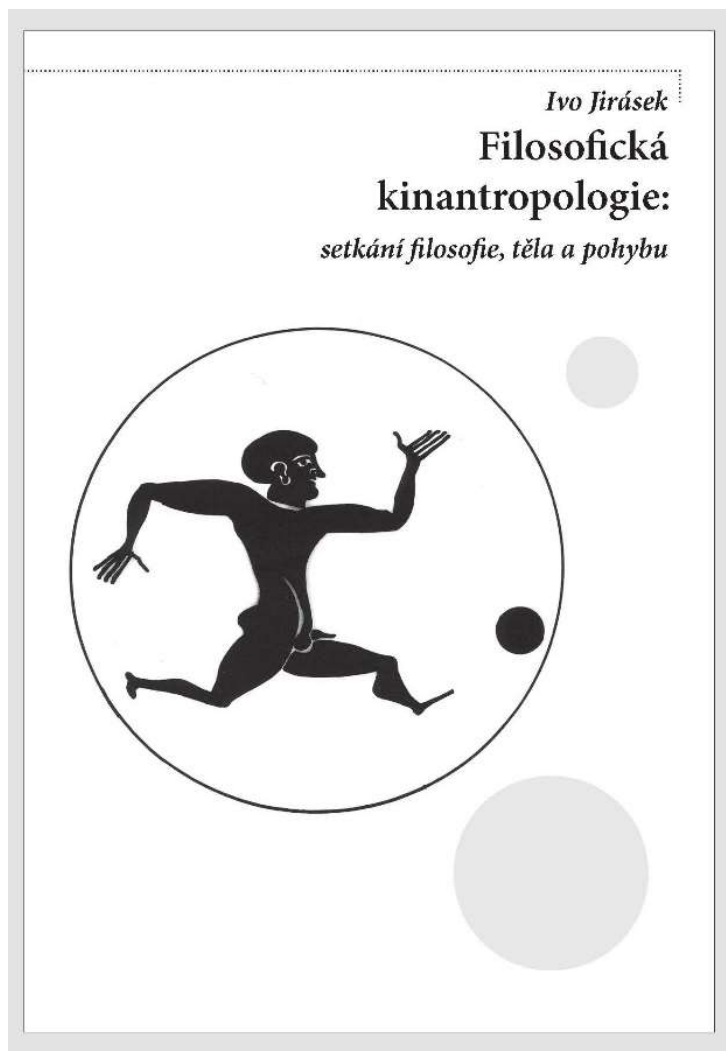
Herní prožitky

- Klasické hry PŠL (Las Vegas, Volby, Diplomacie)
  - Nikdo z hráčů nevěří, že se nachází v americkém městě, stává se členem volebního štábu či vede reálná diplomatická jednání
  - Zároveň však nikdo nepopře, že svým zapojením do hry nevytváří skutečnost, v běžném světě v této podobě neexistující: prostředí hazardní rulety s krupiérem-amatérem, zkušenost z volební kampaně s tvorbou reklamního šotu s cílem přesvědčit (herní) voliče, trénink argumentačních schopností při diplomatickém jednání a válčení při dělení Evropy
  - O realitě těchto prožitků nikdo nepochybuje, stejně jako o reálných pocitech vzrušení, radosti, napětí...!!

Svět hry

- Svět hry – obdobně jako hluboké erotické spojení, náboženské vytržení či prožitky holotropní – transcenduje aktuální svět běžného prožívání do ontologické sféry imaginálního (nikoliv imaginárního), duchovního světa symbolů, světa implicitního náboženství a spirituality.

Textové shrnutí

10. *SCHOLÉ, ARETÉ* A OLYMPISMUS

Scholé

- **Volno** (odpočinek, oddech, prázdná chvíle, životní klid) a **přednáška**, rozhovor
- Výsada pro ty, kteří mají **dostatek času** k tomu zabývat se věcmi bez praktického využití na trhu
- = škola
- Prázdeň, **udělat si pokdy**, nebát se prázdná a volna (opak dnešní společnosti multitaskingu a výkonu)
- Scholé = vydařený, blažený život (*eudaimonia*): „namáháme se, abychom získali *scholé*“

Život činný a rozjímavý

- Soudobá možnost tohoto rozpoložení: **flow** – plynutí = plné ponoření do aktivity, kdy jsou dostatečně náročné úkoly plně v souladu s našimi schopnostmi a dovednostmi
- Slavení **svátků** = vytržení ze stereotypu, člověk se zastaví a přemítá
- **Aktivita** (*vita activa*) by měla být střídána nikoliv pasivitou, ale spíše **spočinutím**, opravdu prázdní, **kontemplací**, nikoliv prázdnem (*vita contemplativa*)

Roztržité těkání

- Propadli jsme shonu a rychlosti
- Zbavujeme se schopnosti soustředění
- Neumíme prodlévat v tichu sami se sebou
- Bojíme se pomalosti
- Horizontální x vertikální čtení
- Bez **klidu** se však nemůžeme ponořit do **hloubky** idejí a **sebereflexe** vlastního jednání (= meditace, aktivní imaginace, denní snění)

Inspirace antiky pro dnešek

- Ušlechtilé trávení volného času, osobní a duchovní rozvoj, zvyšování hodnoty prožitků
- Volný čas není časem zbytkovým, nesamostatným a odvozeným, ale disponibilním, způsob časovosti, kterou můžeme využít pro osobní růst a kultivaci

Areté

- **Zdatnost**, schopnost, výkonnost, ovšem obsahující v sobě i **ctnost** a spravedlnost, ušlechtilost, velkorysost, duchovní velikost
- *„Probudit ARETÉ není totéž jako mít paměť o všem, co ARETÉ znamená (...).“*
- Souvisí se statečností a dobrem (*agathos*), původně viditelné u aristokratů (*aristos* jako superlativ od *agathos*)

Héraklés na rozcestí

- Areté v propojení s výkonem vůle = mezi ctností a neřestí, personální váhání mezi vemlouvavě změkčilou **Rozkoší** a tvůrčí pracovitost slibující **Ctností**
- Etický rozměr homérských **hrdinů** – není už součástí aristokratického dědictví, ale předmětem pedagogiky (*paideia*) dostupné každému
- Platón: Zdatnost = **vědění o dobru** a schopnost konat dobro; není „*ani od přirozenosti ani věc učení, nýbrž božím údělem a bez rozumového poznání se jí dostává těm, kterým se jí dostává*“

Xenofón. (1972). *Vzpomínky na Sókrata a jiné spisy*. Praha: Svoboda, s. 61-65.

Platón. (1992). *Euthydémos, Menón*. Praha: OIKÚMENÉ, s.114.

Péče o tělo

- *Techné **gymnastiké*** = všestranné pěstění těla (*gymnos* = nahý)
- *Techné **athlétiké*** = úpadkový stav, profesionální zápasníci posilující pouze určité partie těla, jednostrannost k dosažení vítězství
- *Gymnasion* = všestranná péče o tělo (tělesná cvičení) a všestranná péče o duši (filosofické rozhovory), harmonický rozvoj osobnosti (*kalokagathia*), obsah starořecké výchova (*paideia*)

Olympismus

- Antické kořeny = **religiózní** obřad, projev náboženské zkušenosti starých Řeků, kult Dia
- Starověké olympijské hry trvaly dvanáct století (776 př. n. l. – 393 n. l., kdy je císař Theodosius zakázal)
- I další panhelénské hry religiózní rámeček:
  - Pythijské (v Delfách) – vítězství Apollóna nad drahem Pýthonem)
  - Isthmijské (v Korintu) – kult Poseidóna
  - Nemejské (v Nemei) – ke cti Dia

Pierre de Coubertin

- Počátek novodobých OH: ocenění **antických** vzorů, myšlenkové ovzduší osvícenství, pozitivismu a **evolucionismu**
- **Pedagogické** snahy – sport jako prostředek vzdělání, přátelství a kultivace
- Protože panhelénské hry byly organizovány jako náboženské obřady, oslavy a oslavy bohů, chtěl francouzský baron přenést něco z této majestátní a impozantní podstaty do moderního olympismu
- ***Religio athletae*** = „náboženství energie“, sportovec jako „kněz v náboženství svalů“ (= ilustrace, symbol, metafora; náboženský obsah zde není)

Dnešní olympismus

- Spirituální oslava krásy a síly, nebo komerční a mediální gigantománie?
- Olympijské **ideály** (výchova a kultivace ke vzájemnému porozumění a přátelství, mírový svět) = idealizace a stereotypní **apologie**
- Axiologická struktura olympismu je hodnotově **nekoherentní**, směsice pluralistických a zároveň uniformistických tendencí (spravedlnost a rovné šance, amatérismus, univerzalismus) – komercializace, profesionalizace, politika!

etická dilemata ve sportovním prostředí, nahota a pornoizace sportu

11. ETIKA A MORÁLKA

Axiologie

- Filosofie **hodnot**
- Otázky dobrého života: co je špatné, co je dobré
- Hodnocení lze bezpečně vykázat (nemůžeme nehodnotit), ale co je to hodnota?
- Hodnoty určují naše chování, jsou to **hybatelé** našich **činů**
- Hodnotou je pro nás to, co vzbuzuje náš kladný postoj, co nás přitahuje, co preferujeme, co se stává účelem a cílem, k čemu se zaměřuje zájem, touha a naděje
- Jakou hodnotu má pro vás interrupce? (Umělé přerušování, ukončení těhotenství – v ČR do 12 týdnů u ženy, která o to požádá, ze zdravotních důvodů do dosažení 24 týdnů těhotenství)

Na základě čeho hodnotíme tuto situaci?

- Počet dětí v rodině
  - Práce nebo škola
  - Překážka v seberealizaci a svobodě
  - Nedostatek financí
  - Nízký věk matky
  - Důsledek znásilnění
  - Zdravotní důvody
-
- Co je dobře a co špatně? Které důvody jsou relevantní?

Hodnota

- Obecně platná **norma** (existující objektivně, např. ve světě idejí)
- **Vlastnost**, „bytnost“ jsoucna (existující ve věcech samých)
- Dimenze lidského **vztahu** ke světu (existující v lidském vědomí)
- Výsledek **mezilidských** vztahů (neexistují hodnoty, ale procedura řešení)
- Hodnotový **soud**, metaetika, logika (existuje v jazyku)
- Vnímáte rozdíly mezi těmito přístupy? Máte nějaké preference?

Etika = praktická filosofie

- Rozlišení **etos** a = **éthos**
- Dva příběhy

Sofoklés: Antigoné

- Tragický příběh dcery bývalého thébského krále Oidipa (matka-žena; 4 děti; vzdal se vlády, oslepil se a odešel z Théb)
- Bratři Eteoklés a Polyneikés: boj o vládu (válka Sedmi proti Thébám), **oba** padli v boji
- Nový thébský král Kreón nechal Eteokla pohřbít jako **obránce vlasti**; Polyneikovo tělo zakázal coby **zrádce** pohřbít – **porušení zákazu = smrt**
- Antigoné zákaz **neuposlechla**:
Ten zákaz přec mi neohlásil Zeus,
ni Diké, družka bohů podsvětních,
zde takové nám řády nedala.
A nemyslila jsem, že takovou
má moc tvůj zákaz – dal jej smrtelník! –
že moh' by platit víc než nepsané
a neochvějné bohů zákony.
Ty nežijí jen včera nebo dnes,
však věčně, aniž víme, kdo je dal.
- = nositelka a zároveň oběť konfliktu mezi vyššími zákony morálky a zákony vládců (zabije se i její snoubenec Haimón a jeho matka Eurydiké, žena Kreóna)

Smrt Sókratova

- Řeč u soudu proti obviněním, že „zkoumá věci pod zemí i nebeské, že slabší důvody činí silnějšími a že témuž učí i jiné“, že „kazí mládež a že nevěří v bohy, v které věří obec, nýbrž v jiná nová daimonia“
- Nebojí se **smrti**, protože se víc stará o to, zda jedná **správně** nebo nesprávně
- = byla mu nabídnuta možnost úniku, ale nevyužil ji: útěk by byl nespravedlností, odmítnutím zákonnosti jako takové, zničením platnosti zákonů obce, která přesahuje individuální lidský život – vypil číši bolehlavu

Důležité rozlišení pramenící z obou příběhů

- **Etos** = zvyk, obyčej, obvyklý způsob života
- **Éthos** = jednání bytostně personální, odpovědné mravní jednání
- Každý z nás žije v tomto napětí a **osobně** se rozhoduje v nejrozmanitějších sociálních situacích
- Přes různorodé úvahy filosofických a etických teorií se v řešení etických dilemat neobejdete bez vlastních zvažování a rozhodování
- Hlavní „návod“ = Kantův kategorický (**nepodmíněný**, bez vztahu k jinému **účelu**) imperativ, který vychází z motivů jednání, nikoliv z důsledků
- Odlišná formulace zlatého pravidla morálky (Co nechceš, aby ti druzí činili, nečiň ty jim), a to v několika variantách
  - „Jednej tak, abys používal lidství jak ve své osobě, tak i v osobě každého druhého vždy zároveň jako účel a nikdy pouze jako prostředek.“

Současná etická dilemata

- Konflikt mezi 2 nebo více možnostmi, které jsou konfliktem morálních principů; **není zjevné**, které rozhodnutí je to **správné**
  - Početí a ochrana lidského života (interrupce)
  - Asistovaná reprodukce
  - Partnerské vztahy (registrované partnerství – manželství – adopce dětí)
  - Užívání/legalizace psychotropních látek
  - Zaměstnávání příbuzných ve státní správě
  - Léčba toho či onoho pacienta
  - Resuscitace sebevraha, udržování bazálních životních funkcí na přístrojích
  - Euthanasie
  - Trest smrti
  - Genetické modifikace
  - Ekologie a ekonomika
  - Konzumace masa (zacházení se zvířaty)
  - ...

Stanfordský vězeňský experiment

- Jeden z nejznámějších a nejkontroverznějších psychologických experimentů
- 1971, Philip Zimbardo
- Uzavření dobrovolníků (psychicky vyrovnaní a zdraví jedinci) do uměle vytvořeného vězení v rolích vězňů a dozorců a sledování jejich chování; experiment musel být předčasně (po 6 dnech) ukončen kvůli neočekávané **krutosti dozorců a psychickému stavu všech účastníků** experimentu
- Otázka, zda agresivita a brutalita závisí na psychických **predispozicích**, nebo je způsobena situačními **okolnostmi**.

Osobnost, hodnoty, dobro a zlo

- Zlé (neetické) jednání není **dispozicí** (vrozenou), tedy tím, co vytváří osobnost (= my jsme dobří, jiní zlí), ale podmíněno **situačními** okolnostmi
- **Každý** z nás by **dovedl spáchat nejhorší skutek**, který kdy člověk učinil (aniž si to dnes dovedeme představit), pokud:
  - Obdržíme ideové zdůvodnění, kterým se ospravedlní významný vzdálený cíl;
  - Současně smysluplnou roli, s níž se můžeme ztotožnit
  - Cestu ke zlu otevřeme malým bezvýznamným krokem, který ještě nepovažujeme za zlo
  - Kroky na cestě budou tak drobné, že je vlastně ani neodlišíme
- Aktivně **vytvářet zlo** mohou **dobří lidé**, které lze přivést k destruktivnímu chování, zcela rušící uvědomované morální zásady.
- **NIKDO Z NÁS NENÍ OBRNĚN VŮČI VŠEM NÁSTRAHÁM, JEŽ NÁS MOHOU POTKAT! HRANICE MEZI DOBREM A ZLEM VEDE SRDCEM KAŽDÉHO Z NÁS!**

Příklad etického dilematu

- Nahota ve sportovním prostředí

Feministické filosofky sportu o nahotě

- Zejména USA a Kanada
  - *Pam R. Sailors* z Missouri State University, *Sarah Teetzel* z University of Manitoba, *Charlene Weaving* ze St. Francis Xavier University
- Často v souvislosti s tematikou týkající se **genderu**, transgenderu, **feminity** a intersexuality, **autonomie**, **rovnosti** apod.
  - = etika sportu jako hlavní rámec, v němž k rozhořčení nad vizualizací nahých těl (zejména těch ženských) dochází
- Nahota vnímaná nikoli v modu přirozenosti, ale jako **znak sexuální objektivizace** a dehumanizace žen
- Velmi často **nerozlišování pojmů sex (pohlaví) a gender**

Opáčko: pohlaví a gender

- **Minulost**

- Člověk jako **muž** a **žena** (polarita)
- Tělo jako významný **diferenciační** znak mezi mužem (penis) a ženou (vagína)

- **Současnost**

- Vysoká **citlivost** vůči **potřebám menšin** a volené identitě každého jedince
- Tvrzení, že menstruace je proces charakteristický pro tělo ženy = formulace politicky nekorektní (nebinární pojetí)
- Tělo jako **sociální konstrukt**, pouhý epifenomén, nepodstatný pro bytostnou charakteristiku konkrétního člověka (= žádná substanciální stálost, ale výlučně individuální sebepojetí a svobodně přijatá identita)

Autorky nerespektují odlišnosti pohlaví a genderu

- Velmi často hovoří o **genderu**, ale tématem by měla být spíše **pohlavnost** (sexualita)
  - **Pohlaví** je biologická danost, tělesnost, jedná se o mužské a ženské reprodukční orgány
  - **Gender** je označení pro sociální konstrukce pohlaví, tedy sociální očekávání, jak se nositel toho či onoho pohlaví projevuje
    - Chlapeček v modrém si hraje s autíčkem, holčička v růžovém s panenkou
    - Dnes takřka nepřijatelný pohled: každý ať se chová podle své volby
  - Lidé téhož pohlaví mohou žít v různých genderech a ty nemusí být pouze dva

Nedostatečné oblečení ve sportu jako znak amorálnosti

- Lingerie Football League (LFL)
  - bikiny vyžadovány jako adekvátní sportovní vybavení
  - morální a etický problém, totiž „sexismus“, „sexuální objektivizace“, „tělesné stereotypy“, „heteronormativní rámce“, „hypersexualizace“ a „heterosexuální ženskost“ (Weaving, 2014)
  - příliš krátké (skimpy) dresy = příčina všech etických prohřešků: „skimpy performance wear nemá nic společného s fotbalem a vše souvisí s tradičními představami o ženskosti, sexualitě a heterosexuality“ (s. 763)
- Totožné argumenty i v jiných sportech:
  - Plážový volejbal: podpora objektivizace a sexuálního zneužívání sportovkyň (Sailors et al., 2012)
  - Plavání: plavky jako znak sexuální objektivizace (Weaving, 2016), „hypersexualizovaná kolekce“, která „oslavuje heterosexuality“ a „mužskou spotřebu“ v „maskulinní kultuře“ (s. 381-382)

Sailors, P. R., Teetzel, S., & Weaving, C. (2012). No Net Gain: A critique of media representations of women's Olympic beach volleyball. *Feminist Media Studies*, 12(3), 468-472.

Weaving, C. (2014). It is okay to play as long as you wear lingerie (or skimpy bikinis): A moral evaluation of the Lingerie Football League and its rebranding. *Sport in Society*, 17(6), 757-772. doi:10.1080/17430437.2014.882905

Weaving, C. (2016). Examining 50 years of 'beautiful' in Sports Illustrated Swimsuit Issue. *Journal of the Philosophy of Sport*, 43(3), 380-393. doi:10.1080/00948705.2016.1208534

Pohoršuje vás to?

- <https://www.lflus.com/>
- Vnímáte zde sexismus a sexuální objektivizaci?
- Je to vyjádření heteronormativních rámců, hypersexualizace a vyjádření heterosexuální ženskosti?
  - Z čeho je heterosexuality dokazatelná?
- Opravdu to nemá nic společného s fotbalem?

Stejný typ kritiky

- Zobrazování zcela nahých těl sportovkyň při pózování pro kalendáře, časopisy Playboy apod.
- Optika **morálního odsouzení** vizualizace **nahého** ženského těla, ztráta důkazů o specifických sportovních schopnostech, banalizace talentu a dovedností, proměna neuvěřitelného sportovního člověka v sexuální objektivizaci
- Etický rámec sexualizace, heteronormativní kultury a homofobie (Weaving, 2012)
- „Sportovkyně nejsou vnímány kvůli své úžasné sportovní kariéře nebo neuvěřitelné osobnosti, či dokonce vysoké inteligenci, ale kvůli svým ňadrům, hýždím a ‚vyzývavému (came-on)‘ vzhledu“. (p. 246)

Nahé situace

- Mnohočetné významy nahých situací
- Nahota **není jednoznačným fenoménem**, který by bylo možné eticky hodnotit bez kontextu výskytu nahého těla
- Patrné i v dalších sférách kultury a společnosti, jako je umění, politika, média a mnohé další
- Prostředí sportu: v průběhu času posun od **přirozenosti k pornografické erotizaci**

Nahota

- Tělo zbavené oblečení zde může být vnímáno různorodými způsoby hodnocení, v závislosti na **kontextu**, v němž je stav nahoty sledován:
  - „vzrušujícím, zpochybňujícím, zatraceníhodným, zdravým, zmatečným, nedostatečným, ohrožujícím, poučným, svatokrádežným atd.“

Neoblečené tělo

- **Biologická** danost (nahými se rodíme)
- **Kulturní a sociální** rozměr = význam a smysl nahoty (je dán výlučně kulturním a sociálním prostředím: svůj stud za nahotu si jedinec začne uvědomovat až v souvislosti s procesem socializace a edukace; souborem hodnot, jež jsou nahotě v daném kulturním okruhu přisuzovány)

Některé z možných souvislostí těla bez oblečení

- Deklarace politické moci a vlivu (nahota jako znak kolonialismu 19. století)
- Znak religiozity a spirituality (hinduismus, tantra versus křesťanství)
- Význam přirozenosti (naturismus a nudismus)
- Znak kulturní výlučnosti (antické Řecko)
- Znak poníženosti (Mezopotámie)
- Protest a politický boj
- Přitažení pozornosti (reklama)
- Prvky sexualizace a pornoizace soudobé kultury

Starověké Řecko

- Ne sportovní událost, ale **náboženský** obřad
- **Přirozenost**, oslava tělesnosti; nahota jako znak **kulturnosti**
- Pohoršuje vás takové zobrazení?
- A proč?
  - Je to „klasika“?
  - Jsou to muži?
  - Jiné důvody?

Současnost: nezáměrná nahota ve sportu

- Současnost: **sexualizované pojetí** těla v pohybu, charakteristické upřeným **zíráním** diváků
- Ne-esenciální nahé situace: sport je pouhou **kulisou**
- Etickým problémem není samotná náhodná situace, ale **způsob**, jakým je **zobrazována** a společensky využívána
- Proměna diváctví ve **voyeurství**, kdy se na sport díváme způsobem, jakým bychom se na něj nedívali a možná ani dívat nechtěli

McKay, J., & Johnson, H. (2008). Pornographic eroticism and sexual grotesquerie in representations of African American sportswomen. *Social Identities: Journal for the Study of Race, Nation and Culture*, 14(4), 491-504. doi:10.1080/13504630802211985

Pelcová, N. (1999). Etika a marginalita: O sportovcích a divácích v době postmoderní čili sportovní apokalyptika. In A. Hogenová (Ed.), *Filosofie sportu* (pp. 155-158). Praha: Karolinum.

Záměrná nahota ve sportu I a II.

- **Radost diváků** a fanoušků projevovaná odhalováním části svého těla
  - Afektivní jednání
- Deklarace **nových sportů** jako „nude dancing“ (Schiff, 1999), či „aerobic striptease“
  - Záměrná erotizace pohybu
  - Nejde tolik o krásu, jako o pohlavní vzrušení

Záměrná nahota ve sportu III.

- „BODIES... the Exhibition“
- **Preparovaná lidská těla** s různě odstraněnými vrstvami tělesných tkání, doplněná o sportovní nářadí poskládaných do pozicí jakoby sportovního pohybu
- Zdánlivá živost z filosofického hlediska **neodlišuje lidské živé tělo** a **těleso** mrtvého masa (tedy starořecké termíny *sóma* a *sarx*)
- Už nestačí nahota ohraničená kůží, musí se jít hlouběji pod povrch
- Symbol temného erota de Sade: pohled bez distance a studu, agresivní prozkoumávání reality, proměna v hyperrealitu

Záměrná nahota ve sportu IV a V.

- **Umělecké způsoby vyjádření** (balet, pantomima aj.) i oblasti sportovní (tanec, moderní gymnastika, krasobruslení, skoky do vody ad.)
  - Krása, která může nabývat i erotických konotací
- **Pózování sportovců** pro erotické časopisy, kalendáře a další tiskoviny
  - = výše zmíněná negativní (feministická) kritika
  - trivializace sportovního talentu, sexuální objektivizace osobnosti heteronormativní kulturou a homofobií

Kontinuum sexuální objektivizace (Weaving)

- Poněkud sexuálně objektivizovaný = „celkový obraz ženy zobrazuje nahotu, ale její genitálie a ňadra jsou zakrytá“; „předvádí sportovce s ‚autoerotickým‘ či ‚vyzývavým‘ pohledem“
- Středně sexuálně objektivizovaný
- Vysoce sexuálně objektivizovaný = „snímky explicitně zobrazují ženské tělo a zaměřují se na oblast ženských genitálií“; „popírají její působení, dekontextualizují ji jako subjekt těla a sexuálně provokují ty, kteří si snímek prohlížejí“

Weaving, C. (2012). Smoke and mirrors: A critique of women Olympians' nude reflections. *Sport, Ethics and Philosophy*, 6(2), 232-250.

Weaving, C., & Samson, J. (2018). The naked truth: Disability, sexual objectification, and the ESPN Body Issue. *Journal of the Philosophy of Sport*, 45(1), 83-100.

Argumenty

- 1. Nahota (i méně zakrytá část těla) ve sportu je znakem sexuální objektivizace žen a sexuálního vykořisťování sportovkyň
- 2. Méně oblečení vytváří nerealistický obraz žen ve sportu, je to představa sexuality a heterosexuality a prohlášení o agresivním hypermaskulinním sportu
- 3. Kontinuum sexuální objektivizace (Weaving) předpokládá, že explicitnější zobrazení ženského těla je vyšším stupněm sexuální objektivizace

První protiargument

- Neexistuje žádná kritika, která by se zabývala mužskou nahotou ve sportu
- Nahota ve sportu není tématem pouze sportovkyň - je třeba se nad tímto fenoménem zamyslet v jeho celistvosti
- Jak může pramenit z pouhé nahoty závěr o sexuálním vykořisťování a zneužívání?

Druhý protiargument

- Oblečení není dostatečným argumentem pro hodnocení preference sexuálního chování, heterosexuality (Praxitelův Hermés a Afrodité)
- Ani zveličování mužského stereotypního chování, jako je fyzická síla, agresivita a dokonce sexualita (hypermaskulinita)
- Celé dějiny umění jsou velikou částí lidské sebereflexe a sebeuvědomění, která se zabývá nahotou bez těchto konotací

Třetí protiargument

- Sexuální objektivizace není jen nahota, ale celý způsob prezentace těla (osobnosti)
- Pouze jedno kritérium (oděv - nahota) není dostatečné a vhodné pro správné hodnocení tohoto tématu

V čem je nahota ve sportu skutečným problémem

- **Kritéria** jsou povýtce **individuální**: pro jednoho běžný společenský standard, pro jiného součást pornografie
  - „pokud někdo věří, že sexualita reprezentována v uměleckém díle (nebo vtělena do sportovního provedení) je morálně či esteticky sporná, pak toto dílo (představení) je – pro tuto osobu – spíše pornografické než erotické“
- Problémem je **dehumanizace** zobrazených osobností, **nikoliv nahota** či zobrazení pohlaví

Nahota ve sportu jinými slovy

- Ne každé zobrazení nahého těla ve sportovním prostředí s sebou nese znaky sexuální objektivizace a hypersexualizace, vykořisťování a zneužívání žen
- Neboli: co je špatného na kráse?
  - Je negativní hodnocení nahoty ve sportu „o sobě“ přiměřené?
  - Ptal se vůbec kdokoliv zobrazených sportovkyň, zda se cítí být objektivizovány a dehonestovány?
  - Nedělají to dobrovolně, protože je pro ně pocit krásy a přitažlivosti osobně vítaný?

Objektivizace a instrumentalizace těla, resp. osobnosti

- Nepolemizuji s feministickým proudem o možné depersonalizaci a zvěcnění těla, ale s kritérii určujícími tento stav:
  - Nestačí výslovné zobrazení nahoty, zejména pohlavních orgánů (může být znakem erotiky)
  - Konkrétnost, fakticita, ztráta imaginace, zaměření na užitkovost těla coby nástroje k dosažení sexuálního vzrušení x holistické personální bytí
  - Zvěcnělá těla jsou bez osobnostního kontextu, tj. zaměnitelné, sobě rovné (může být znakem sexualizace)
  - Převedení veškerých aktivit (včetně nahoty a sexuality) na zboží (pornoizace)

Čtyři dimenze (aspekty) možného hodnocení nahoty (ve sportu)

- Harmonie kontra hybrys (ztráta
proporcionality)
  - 1. Krása ↔ ošklivost
  - 2. Erotická jiskra (polarita muž – žena) ↔
sexualizace a pornoizace
  - 3. Přirozenost (nudisté a naturisté) ↔
vymělkovaný půvab, glamour (nerealistická
umělost)
  - 4. Idea, smysl a význam obrazového sdělení ↔
jen objektivizace těla

Závěrem

- **Nahota** v prostředí sportu je fenoménem **nejasným** a **nezřetelným**, významově mnohorozměrným a více vrstevnatým
- Nelze lacině rozhodnout „pro“ či „proti“ nahotě v propojení s tělem v pohybu – záleží na **kontextu**, významu, **smyslu**, který je vymežujícím faktorem
- **Funkční** propojení nahého těla s přirozeností, v některých vymezených případech jistě i s nádechem erotického jiskření, je rozměr, který stojí za podporu, neboť může být autentickou součástí lidského způsobu bytí
- Avšak vůči hodnotovému podloží **sexualizace** a zvěcnělé **pornoizace** sportovního prostředí, koncentrující svůj zájem nikoliv na krásu lidského těla v pohybu, ale na sexuální dráždivost, resp. finanční zhodnocení, bychom se měli nahlas ozvat s pádnými kritickými argumenty

12. DOPING A FAIR PLAY

Sféra dopingu

- Vrcholový sport (maximalizace výkonu)
- Rekreační body building, posilovny, fitness centra (anabolika u 29 % z nich)
  - (Slepička & Slepičková, 1999)
- = hodnoty finanční motivace či sociální prestiže nad hodnotou zdraví
- Je užívání prostředků zvyšujících výkon (doping) eticky závadné?

Řešení společenských problémů

- **Individualismus** = preference jednotlivce a liberálních svobod, samostatného rozhodování
  - Užívání dopingu je záležitostí osobního rozhodnutí sportovce či podpůrného týmu
- **Komunitarismus** = zvýrazňování paternalistického vztahu, vnější zásahy společnosti
  - Doping se musí zakázat – stejně jako přikázat bezpečnostní pomůcky při sportovních aktivitách

Co je vlastně doping?

- Pouze látky uvedené v seznamu WADA (World Anti-Doping Agency)?
- Káva pro povzbuzení? Alkohol pro zklidnění? Léky proti alergii? Kromě účinků je nutno specifikovat pro který z druhů pohybové aktivity je relevantní
- Přirozenost: okysličování vlastní krve?

Argumenty odpůrců dopingů: 1.

- **Je to škodlivé pro sportovce** (proto potřebují ochranu)
  - Paternalistický argument je neplatný z liberálního přístupu
  - Kde je hranice uplatňování? Má společnost (kdo? stát?) zakázat zdraví nebezpečné sporty? A co konzumace tučného masa?
  - Liberální pohled má také své limity: je rozhodnutí sportovce skutečně jeho svobodnou volbou (s vědomím všech důsledků)? A co role týmu od trenérů po lékaře?

Argumenty odpůrců dopingů: 2.

- **Užívání dopingů nutí ke stejnému jednání i další sportovce**
  - Chování jedince může být autonomní a samostatné a nikoliv vždy konformní podle druhých

Argumenty odpůrců dopingů: 3.

- **Je to chování unfair a forma podvodu**
  - V tom případě nelze použít ani jiné prostředky, které mohou zvýšit výkon a soupeřům nikoliv
    - Sportovní výstroj a výzbroj
    - Finanční prostředky
    - Kvalita trenéra
    - ...
- Existuje jiná možnost pro argumentaci proti dopingů, než umožňují empirické a vědecké prostředky?

Důraz na autenticitu sportovce

- Užívání dopingu výrazně **omezuje autenticitou existenci** v prostředí sportu (stane se více interakcí mezi stroji než mezi osobami)
- Hypertrofie sportovních výkonů vede k realizaci nových způsobů, neodhaleným antidopingovými kontrolami
- Včetně oblastí dříve vnímaných jako sakrální: cílené **otěhotnění instrumentálně** využívané ke zvýšení sportovního **výkonu** a následně interrupce
  - Wischmann, 1992
- Hodnota **vítězství** nadřazena jiným hodnotám, včetně hodnoty lidského **života**, nelze je obhájit jakýmkoliv etickým argumentem

Co s tím?

- Je přijatelnější **zpřísnění** kontrol, rozšíření pravidel a rigoróznějších sankcí či represivních zákazů?
- A nebo **reznice** a uvolnění bez kontroly (= zvýšení rovnosti šancí), protože zákaz nepomůže (viz prohibice v USA ve 20. letech), protože proti sobě stojí dva tábory biomedicínských odborníků (doping – kontrola)?

Nekompromisní odmítnutí dopingů

- Doping není patologií sportu a ohrožením čistoty idejí, ale důsledkem hodnotového zakotvení sportu (realizovat nejvyšší cíl vítězství)
- Hodnotově zjednodušující pohled, jednostrannost, opuštění holistického přístupu k životu (smysl ve vnějších oblastech: vítězství, peníze, sláva), nikoliv v autentickém způsobu lidského bytí

Etická kinantropologie, etika sportu

- Hodnoty v oblasti sportu v dimenzi
  - **Tělesné**, fyzické (zdatnost, rozvoj výkonnosti a pohybových dovedností, zdraví)
  - **Psychické** (adaptace, vůle a odhodlání, vlastnosti jako odvaha a mužnost)
  - **Duchovní** (personální, transcendující každodenní obstarávání, tj. hodnoty etické – dobro a zlo, spravedlnost, čest či šlechetnost – a estetické – krása)
  - **Sociální** (přátelství, altruismus, čestné soupeření)

Sdílení hodnot

- Etické kodexy (sportovce, diváka, trenéra, organizátora a rozhodčího)
  - Spíše proklamace; jejich účinnost je kompromisem, žádný kodex se nemůže vztahovat na všechny myslitelné situace a etické hodnocení i praktické jednání
- Nadměrný morální relativismus ve sportu
- Klíčová role konkrétního jedince

Hodnoty v oblasti sportu

- **Pozitivní:** areté, odvaha, spravedlnost, čest, sportovní duch, fair play...
- **Negativní** (někdy mylně vnímané jako vnější): moc, společenská prestiž, peníze, doping...

Podvod

- Překročení pravidel hry, **záměrné** porušení (nevědomé nevytváří podvodníka), poskytující výhodu a privilegované postavení
- Je **strategický faul**, který přináší užitek, jednáním podvodným, nebo částí hry, protože na následky faulu myslí pravidla?

Hodnoty fair play

- **Přátelství** = interpersonální relace charakterizované úctou, respektem, spoluprací a sociální harmonií
- **Šlechtnost** = schopnost uplatňovat spíše ducha zákonů a pravidel než jejich konvenční znění
- **Altruismus**

Předchůdce fair play

- Hodnoty antického Řecka – areté a starověkých herojů
- Etika patricijská římského impéria
- Středověká rytířská kultura
- U starých Keltů *fír fer* s náboženským rozměrem
- Anglický termín poprvé použil Shakespeare (*Život a smrt krále Jana*)

Fair play

- Slovo fair původně **estetický** atribut, teprve později charakter **etický**
- Ve sportu rozměr chování dobře vychovaného anglického džentlmena
- Coubertin: spojení tradice helénské a britské
- Obtížný překlad do jiných jazyků: obsahuje spravedlivost a slušnost, ale také příjemnost a krásu
- = elegantní vystupňování, nezpochybňování vítězství protivníka, upřednostnění radosti a krásy ve sportu nad vítězstvím v zápase

Koncept fair play

- Podstatná zásada sportovní etiky, avšak není nikde striktně definovaný
- Charakteristika vyjmenováním **norem**: zachovávání pravidel hry, úcta k protivníkovi, zachování stejných šancí v boji, rezignace z praktických výhod
- = prvořadě **respekt ke hře**, včetně dodržování pravidel nepsaných
- **Institucionalizace**: Klub fair play, Evropská charta sportu, Kodex sportovní etiky
<https://www.msmt.cz/sport/kodex-sportovni-etiky>, konference a deklarace...

Etos - éthos

- **Zvykové** jednání (etos) = právní regule společensky legitimního chování
- **Mravné** jednání (éthos) = úmysl jednání bytostně personální, podmíněné svědomím
- Nepodmíněné jednání (kategorický imperativ) versus motivace podmíněná (např. vítězství zakrývající původní smysl hry)
- Pouze **osobní** angažovanost ve prospěch pravidel rozhoduje o reálním jednání dle fair play

Proč se často nedodržíje

- Snaha být nejlepším zbavuje sport příjemnosti, ničí etiku amatérství
- Není vždy efektivní a atraktivní
- Může být realizována nemnoha sobě rovnými
- Je považována za projev slabosti

Fair play mimo hru?

- Snaha **transponovat** fair play do **obecně** společenských souvislostí mezilidského chování (politika, ekonomika)
- = neodlišování fair play od obecně lidských etických pravidel jednání, **rušení autonomie** a svébytnosti této ideje
- Fair play **není podstata sportu** (soutěže se neorganizují kvůli morálnímu rozvoji, ale kvůli poměřování sil) – byl by instrumentálně podřazen hodnotám morálním
- Může být nejvyšší **hodnotou** etické kinantropologie

Foul play

- Opak fair play, avšak nejasná hranice
- Ocenění **rozumu**, chytrosti a zároveň **podraz** je odsuzováno, zároveň mimo sport obhajováno
- Příběh klání mezi **Davidem** a **Goliášem** – ani zdánlivě slabší bojovník nesmí klesat na mysli = kulturní ukázka převahy chytrosti nad tělesnou silou
  - Je Davidova vychytralost opravdovou moudrostí a jeho způsob boje přenositelný do sportovní arény?
  - Válečné lsti v tomto modu jsou běžné (Odysseova dobrodružství a trojský kůň)
  - Schopnost vyváznout z komplikované válečné situace nelze poměřovat optikou fair play
- Nepřenášet určité ideje a hodnoty z oblasti sportu do jiných sfér sociálního života!